

Aneta Wnuk

aneta.wnuk@its.waw.pl

Instytut Transportu Samochodowego

**EDUKACJA Z ZAKRESU
BEZPIECZEŃSTWA RUCHU DROGOWEGO W NOWEJ PODSTAWIE
PROGRAMOWEJ PRZEDSZKOLA, SZKOŁY PODSTAWOWEJ I SZKOŁY
BRANŻOWEJ I STOPNIA ORAZ W RAMOWYCH PLANACH NAUCZANIA**

W 2017 roku rozporządzeniami Ministerstwa Edukacji Narodowej wprowadzono nową podstawę programową oraz ramowe plany pracy dla przedszkola, szkoły podstawowej i szkoły branżowej I stopnia. Dokumenty te stanowią podstawę do realizacji wychowania komunikacyjnego w tych typach placówek oświatowych.

Artykuł składa się z dwóch części: pierwsza zawiera analizę podstawowych pojęć związanych z edukacją i bezpieczeństwem ruchu drogowego oraz opinie nauczycieli na temat dotychczasowej realizacji tych zadań, druga przedstawia analizę zapisów w podstawie programowej przedszkola, szkoły podstawowej i szkoły branżowej I stopnia dotyczących pośrednio i bezpośrednio wychowania komunikacyjnego oraz rozkład godzin lekcyjnych w ramowych planach nauczania dla publicznych szkół.

***ROAD SAFETY EDUCATION IN THE NEW CURRICULUM
FOR KINDERGARTENS, PRIMARY SCHOOLS AND I-st LEVEL
TRADE SCHOOLS AS WELL AS IN THE FRAMEWORK CURRICULA***

In 2017, a new curriculum and framework work plans for kindergartens, primary schools and first level trade schools were introduced by the regulations of the Ministry of Education. These documents form the basis for the implementation of traffic safety education in these types of educational institutions.

The article consists of two parts: the first contains an analysis of the basic concepts related to education and road traffic safety and the opinions of teachers on the current performance of these tasks, the second presents an analysis of the provisions in the curriculum of the kindergartens, primary schools and the first level trade schools concerning directly or indirectly the traffic safety education and the teaching hours arrangement in the state schools curricula.

Wprowadzenie

Treści dotyczące edukacji z zakresu bezpieczeństwa ruchu drogowego w Polsce, zwanej też edukacją motoryzacyjną lub wychowaniem komunikacyjnym, zostały wprowadzone do szkół w 1957 roku. W latach 90. ubiegłego wieku zagadnienia dotyczące bezpieczeństwa ruchu drogowego uznano za obowiązkowy element zajęć szkolnych.

Wychowanie komunikacyjne i jego zakres od lat budzi wiele kontrowersji. Niektóre organizacje i instytucje domagają się usystematyzowania tych treści w formie nowego przedmiotu szkolnego pod tą nazwą. Zaznaczyć tu należy, że zagadnienia związane z bezpieczeństwem ruchu drogowego nie są ujęte w przedmiot szkolny w żadnym państwie Unii Europejskiej. Treści te wplecione są do różnych przedmiotów, realizowane podczas zajęć dodatkowych i przy udziale instruktorów, rodziców itp.

Niniejszy artykuł prezentuje możliwości realizacji wychowania komunikacyjnego w polskich szkołach.

1. Edukacja z zakresu bezpieczeństwa ruchu drogowego – podstawowe pojęcia

1.1. Definicja bezpieczeństwa

Bezpieczeństwo jest pojęciem abstrakcyjnym. Występuje w teorii oraz w mowie potocznej.

Bezpieczny pochodzi od wyrażenia *bez pieczy* w znaczeniu beztroski, stąd też nieostrożny, lekkomyślny, niedbały, pewny siebie, odważny. W opozycji do słowa bezpieczny znaczyło nieniebezpieczny, czyli wolny od niebezpieczeństwa. Natomiast **piecza** to dbałość o kogoś (coś), troskliwość, staranie, opieka, a pieczałować to martwić się i troszczyć [1].

Współczesne rozumienie tego pojęcia przedstawia się następująco:

Bezpieczeństwo to stan niezagrożenia, spokoju, pewności; można mówić tu o osobistym bezpieczeństwie, bezpieczeństwie kraju i obywateli, poczuciu bezpieczeństwa, zapewnieniu komuś bezpieczeństwa, czuwaniu nad czyjims bezpieczeństwem, zagrażaniu i naruszaniu czyjogoś bezpieczeństwa. **Bezpiecznie** to bez narażania (się) na niebezpieczeństwo, bez zagrożenia, a **bezpieczny** to taki, któremu nic nie grozi, nie zagrożony oraz niczym nie zagrażający, chroniący przez niebezpieczeństwem [5].

„W najogólniejszym znaczeniu bezpieczeństwo można określić jako pewność istnienia i przetrwania, posiadania oraz funkcjonowania i rozwoju podmiotu. Pewność jest nie tylko wynikiem braku zagrożeń (ich niewystępowania lub wyeliminowania), ale także powstaje wskutek kreatywnej działalności danego podmiotu i jest zmienna w czasie, czyli ma naturę procesu społecznego” [28, s. 16].

Cechą charakterystyczną różnych ujęć bezpieczeństwa jest określanie go jako **nieustającego procesu**, podczas którego aktywne podmioty starają się doskonaląc elementy gwarantujące im poczucie bezpieczeństwa.

Zdaniem Witolda Pokruszyńskiego bezpieczeństwo posiada dwa główne składniki: gwarancje przetrwania danego podmiotu oraz swobody jego rozwoju. Podstawę bezpieczeństwa określa pierwszy składnik, dając możliwość fizycznego trwania. Jednak bezpieczeństwo ograniczone tylko do niego ma cechy **negatywne**. Warunkiem istnienia **pozytywnie** rozumianego bezpieczeństwa są swobody rozwoju podmiotu [18].

Stanisław Koziej definiuje bezpieczeństwo jako *„stan (osiągnięte poczucie bezpieczeństwa danego podmiotu), jak i proces (zapewnianie poczucia bezpieczeństwa*

Edukacja z zakresu bezpieczeństwa ruchu drogowego...

podmiotu). *Bardziej praktyczne jest podejście drugie, odzwierciedlające naturalny, dynamiczny charakter zjawiska bezpieczeństwa*” [11, s. 19].

Ryszard Zięba jest zdania, że bezpieczeństwo jest pojęciem powszechnie zrozumiałym, jednak jednoznacznie niezdefiniowanym, gdyż zawiera duży ładunek odniesień subiektywnych i może być postrzegane z różnych punktów widzenia: „(...) w znaczeniu ogólnospołecznym bezpieczeństwo obejmuje zaspokojenie potrzeb: istnienia, przetrwania, pewności, stabilności, całości, tożsamości (identyczności), niezależności, ochrony poziomu i jakości życia. Bezpieczeństwo, będąc naczelną potrzebą człowieka i grup społecznych, jest zarazem podstawową potrzebą państw i systemów międzynarodowych; jego brak wywołuje niepokój i poczucie zagrożenia” [25, s. 49].

Można wyróżnić dwa aspekty bezpieczeństwa: wewnętrzne i zewnętrzne. *Bezpieczeństwo wewnętrzne* oznacza stabilność i harmonijność funkcjonowania danego podmiotu tj. układu, obiektu, kraju, systemu, państwa – nie występują zakłócenia „od środka”, natomiast *bezpieczeństwo zewnętrzne* oznacza brak zagrożenia ze strony innych podmiotów [10].

Bezpieczeństwo jest rozpatrywane również jako:

- stan psychiczny przeciwny do zagrożenia i lęku, gwarantujący istnienie podmiotu oraz możliwość jego rozwoju,
- stan prawny, będąc w którym podmiot ma poczucie pewności, że posiada wsparcie w innym podmiocie lub też w systemie prawnym,
- brak poczucia zagrożenia nie tylko jednostki, ale i rodziny, grup społecznych, społeczeństwa, państw i systemów międzynarodowych, dający poczucie pewności, że zagrożenie nie wystąpi w wyniku zdarzeń losowych. Brak bezpieczeństwa jako jednej z głównych potrzeb wywołuje niepokój i poczucie zagrożenia, dlatego człowiek, grupa społeczna, państwo, organizacje międzynarodowe oddziałują na swoje otoczenie zewnętrzne i wewnątrz, by usuwać, a przynajmniej oddalać zagrożenia poprzez eliminację własnych lęków, obaw, niepokojów.

Bezpieczeństwo to także wartość, tzn. szczególnie cenne dobro, wartość nadrzędna, która skupia w sobie inne wartości [8].

1.2. Definicja bezpieczeństwa ruchu drogowego i edukacji z zakresu bezpieczeństwa ruchu drogowego

Pod pojęciem **bezpieczeństwa ruchu drogowego** rozumieć należy „*stan osiągnięty w wyniku podjętych działań i środków mających na celu wyeliminowanie lub maksymalne ograniczenie zagrożeń na drogach*” [15, s. 94].

W Polsce **edukacja w zakresie bezpieczeństwa ruchu drogowego**, zwana też **wychowaniem komunikacyjnym** czy **edukacją motoryzacyjną**, jest realizowana od 1957 roku. Przez ten okres była ujmowana przez wielu autorów w różny sposób.

W latach 60. Jerzy Jasiński i Regina Pietruszko **edukację drogową** definiowali jako „*nauczanie zasad bezpieczeństwa ruchu drogowego, zapoznanie z przepisami ruchu, jak i wychowanie w duchu dobrowolnego, a nie tylko wymuszonego karami i groźbą niebezpieczeństwa podporządkowania się przepisom i zasadom, wyrobienie właściwych nawyków i prawidłowych reakcji*” [9, s. 6].

Krzysztof Mincewicz wychowanie komunikacyjne ujmował jako „*system świadome organizowanej działalności, mającej na celu kształtowanie, modyfikację i utrzymanie bezpiecznych i kulturalnych zachowań wszystkich uczestników ruchu drogowego*” [16, s. 23].

W 1997 roku nową definicję opracował zespół przedstawicieli Centrum Bezpieczeństwa Ruchu Drogowego Instytutu Transportu Samochodowego, Instytutu Badań Edukacyjnych, Ministerstwa Transportu i Gospodarki Morskiej oraz Biura Ruchu Drogowego Komendy Głównej Policji. Według tego zespołu **edukacja w zakresie bezpieczeństwa ruchu drogowego** to „świadoma działalność społeczna mająca na celu ukształtowanie odpowiednich motywacji etycznych, postaw społecznych oraz pożądanych zachowań na drogach, będących integralnym składnikiem ogólnej kultury współczesnego człowieka” [3, s. 15].

Najważniejszą cechą systemowego podejścia do bezpieczeństwa ruchu drogowego jest postrzeganie odpowiedzialności użytkownika drogi. Według tego podejścia system transportu musi uwzględniać błędy człowieka i korygować je, by nie dochodziło do śmierci i ciężkich obrażeń, a obowiązkiem użytkowników dróg jest przestrzeganie przepisów ruchu drogowego. Głównym celem edukacji z zakresu bezpieczeństwa ruchu drogowego powinno być wykształcenie uczestnika ruchu drogowego moralnie odpowiedzialnego za przestrzeganie prawa. Ponadto dostarczenie mu odpowiedniej wiedzy, kształtowanie jego postaw i zachowań w ruchu drogowym oraz umiejętności postrzegania i oceny ryzyka.

2. Edukacja z zakresu bezpieczeństwa ruchu drogowego jako dyscyplina pedagogiki

2.1. Definicja pedagogiki

Pedagogika jest pojęciem wieloznacznym. Nawiązuje do kultury grecko-rzymskiej, helleńskiej, gdzie dziecko, młodzieniec (pais, paidos w dopełniaczu) był prowadzony, początkowo fizycznie, a następnie moralnie i duchowo przez dorosłego (paidagogosa) wykwalifikowanego niewolnika. Wdrażał on dzieci arystokracji do właściwych postaw, nabywania manier, uczenia się, uczestniczenia w grach i zabawach; planował dzień, pomagał odrabiać zadania i prace domowe, wspierał wychowanka w dokonywaniu wyborów.

Pedagogika jest nauką empiryczną, samodzielną z wyodrębnionym polem poznania, ale wykorzystującą dorobek nauk pokrewnych i go scalającą; jest nauką teoretyczną i praktyczną; ma cechy dyscypliny przyrodniczej (społecznej) i humanistycznej.

W skład pedagogiki wchodzi: wychowanie (obejmuje sferę moralną, estetyczną i zdrowotną), kształcenie (obejmuje nauczanie i wychowanie intelektualne związane z rozwijaniem zdolności i zainteresowań poznawczych oraz postaw poznawczych) i samokształtowanie (zawiera w sobie samokształcenie się, elementy samowychowania, samorealizacji, samodoskonalenia) człowieka w ciągu całego życia.

Pedagogika jest ujmowana w różny sposób. Podczas I Zjazdu Pedagogicznego w 1993 roku w Warszawie-Rembertowie określono ją jako naukę, pedagogię (zespół metod i środków stosowanych w nauczaniu oraz wychowywaniu przez nauczycieli; istnieje ich wiele czyli n-pedagogii), refleksję o wychowaniu, obszar badań społecznych i praktykę społeczną.

Bogusław Śliwerski pisze, że w toku dziejów stała się 1) filozofią (nauką o człowieku, pajdeją, antropagoga); 2) samodzielną częścią nauk humanistycznych; 3) przedmiotem kształcenia akademickiego i zawodowego; 4) subiektywną teorią wychowania i 5) wspólnotową formacją intelektualną.

Stefan Wołoszyn określił ją jako naukę o wychowaniu, o celach, metodach, środkach i formach organizacyjnych procesu wychowania odnoszącego się do dzieci i młodzieży, ale też do dorosłych.

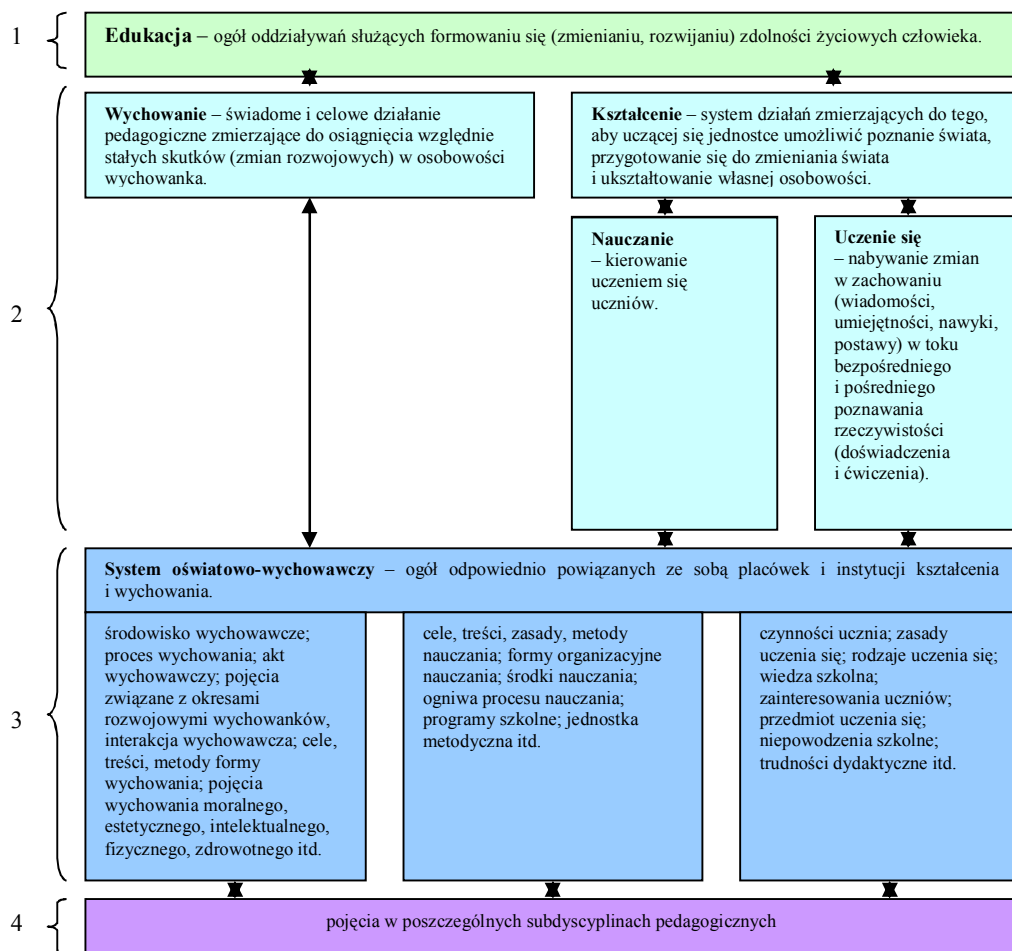
Edukacja z zakresu bezpieczeństwa ruchu drogowego...

Wincenty Okoń zdefiniował ją jako naukę o wychowaniu, której przedmiotem jest działalność wychowawcza, mająca na celu wyposażenie społeczeństwa (szczególnie młodego pokolenia) w wiedzę, sprawności ogólne i zawodowe, zainteresowania, systemy wartości, postawy i przekonania oraz przysposobienie do oddziaływania na własny rozwój.

Krzysztof Rubacha uważa, że jest dziedziną złożoną z wielu subdyscyplin zajmujących się różnymi obszarami praktyki edukacyjnej. Ma za zadanie opisywać, wyjaśniać i rozumieć fazy tej praktyki.

Jan Průcha określa ją jako naukę, której przedmiotem badań jest rzeczywistość edukacyjna, jej procesy i konstrukty, zajmuje się wszystkim co determinuje środowisko edukacyjne wraz z realizowanymi w nim procesami, ich wynikami i efektami [23].

2.2. Pedagogika – podstawowe pojęcia

Rys. 1. Podstawowe pojęcia w pedagogice

Fig. 1. Basic concepts in pedagogy

źródło: K. Rubacha, Edukacja jako przedmiot pedagogiki i jej subdyscyplin, w: Z. Kwieciński, B. Śliwerski, Pedagogika. Podręcznik akademicki, Tom 1, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2011, s. 27.

Pojęcia w pedagogice można przedstawić według wielu kryteriów. Jednym z nich jest kryterium ich jednorodności. Zaprezentował je Krzysztof Rubacha. Pojęcia jednorodne

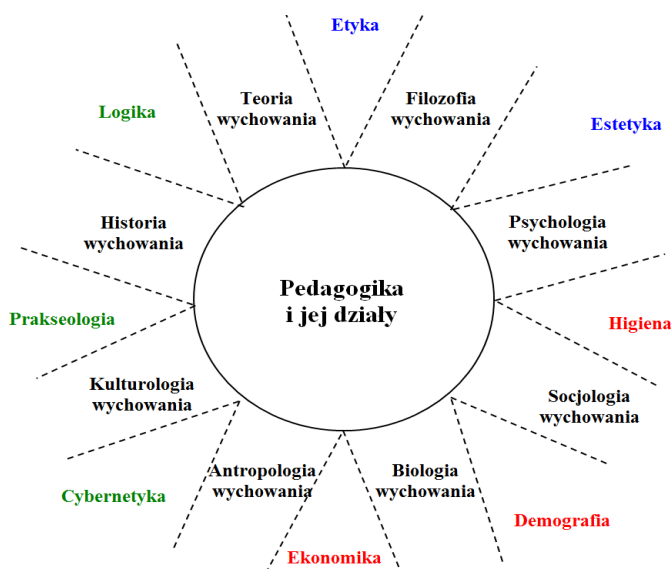
(poziom 4) odnoszą się do najbardziej szczegółowych faktów edukacyjnych, następnie syntetyzują się w pojęcia mniej jednorodne (poziom 3), o wysokim stopniu niejednorodności (poziom 2), które już bezpośrednio stanowią wyznaczniki najbardziej niejednorodnego pojęcia edukacji, które określa przedmiot pedagogiki (poziom 1). Poziomy te można analizować w obu kierunkach [14, 24].

2.3. Nauki współpracujące z pedagogiką

Pedagogika wyrosła na gruncie filozofii. Do nauk związanych z pedagogiką należą nauki pedagogiczne, nauki współdziałające z pedagogiką i nauki pomocnicze.

Nauki pedagogiczne uzupełniają w sposób specjalistyczny problemy lub aspekty istotne dla pedagogiki i korzystają z dorobku wiedzy **nauk pomocniczych**. I tak np. historia wychowania czerpie z historii politycznej, z historii społecznej, gospodarczej, z historii kultury itd., a socjologia wychowania, np. z socjologii pracy, zawodów, z socjologii miast i wsi, z socjologii przemysłu lub socjologii kultury masowej.

Psychologia i socjologia są głównymi dyscyplinami pomocniczymi pedagogiki, dostarczają wiedzy i pojęć potrzebnych do wyjaśniania faktów edukacyjnych, rozwiązywania określonych problemów wychowawczych oraz analizowania i planowania praktyki edukacyjnej. Jednak podstawową dyscypliną dla pedagogiki jest filozofia.

Rys. 2. Schemat opisujący nauki współpracujące z pedagogiką
Fig. 2. Scheme describing sciences cooperating with pedagogy

źródło: S. Kunowski, Podstawy współczesnej pedagogiki, Wydawnictwo Salezjańskie, Warszawa 1993, s. 51.

Do nauk pedagogicznych należą: historia wychowania, kulturologia wychowania, antropologia wychowania (nauka o istocie, naturze i egzystencji człowieka), biologia wychowania (nauka o podstawach biologicznych wychowania), psychologia wychowania (nauka o rozwoju i funkcjonowaniu psychiki podczas wychowywania), socjologia wychowania (nauka o zjawiskach społecznych w wychowaniu), filozofia wychowania, teologia wychowania (wychowanie w świetle objawienia) wraz z ich działami poszczególnych nauk składowych.

Edukacja z zakresu bezpieczeństwa ruchu drogowego...

Wyodrębniamy trzy grupy nauk pedagogicznych: nauki historyczne, nauki deskryptywne (opisujące obserwacyjnie lub eksperymentalnie zjawiska wychowawcze) oraz nauki prospektywne (sięgające w przyszłość, zwane naukami światopoglądowymi). Każda z nich wypracowała swoje odrębne badania – historyczne, empiryczne lub filozoficzne, które znajdują także zastosowanie w opracowaniu problemów, stanowiących podstawę dla autonomicznej problematyki pedagogicznej.

Do nauk współdziałających z pedagogiką można zaliczyć: nauki realne, jak np. higiena z naukami medycznymi, ekonomika oświaty i kształcenia, demografia; nauki formalne, związane z matematyką, takie jak cybernetyka (nauka o kierowaniu i informowaniu), prakseologia (nauka o działaniu), logika z metodologią nauk i naukoznawstwem; nauki aksjologiczne, jak np. estetyka (nauka o pięknie), etyka (nauka o moralności). Stefan Kunowski opracował schemat opisujący nauki współpracujące z pedagogiką [12].

2.4. Subdyscypliny pedagogiki

Są różne kryteria, za pomocą których dokonywane są podziały wiedzy pedagogicznej na dyscypliny. Jedną z pierwszych typologii zaprezentował w 1873 roku Komitet Nauk Pedagogicznych PAN.

Nawiązując do niej, Zygmunt Wiatrowski opracował bardziej szczegółową klasyfikację subdyscyplin pedagogiki. Przedstawia się ona następująco:

Podstawowe subdyscypliny pedagogiczne:

- pedagogika ogólna,
- historia oświaty i wychowania oraz doktryn pedagogicznych,
- teoria wychowania,
- dydaktyka (i technologia kształcenia).

Szczegółowe subdyscypliny pedagogiczne wyznaczone linią rozwoju człowieka:

- pedagogika rodziny,
- pedagogika przedszkolna i wczesnoszkolna,
- pedagogika szkolna (w tym szkoły ogólnokształcące i szkoły zawodowe),
- pedagogika szkoły wyższej,
- pedagogika dorosłych (andragogika),
- pedagogika specjalna (w tym rewalidacyjna, resocjalizacyjna i rehabilitacyjna),
- teoria kształcenia równoległego (edukacja równoległa),
- teoria kształcenia ustawicznego (edukacja permanentna),
- pedagogika trzeciego wieku (gerontologia pedagogiczna).

Dyscypliny pedagogiczne odpowiadające głównym obszarom działalności człowieka:

- pedagogika społeczna,
- pedagogika kultury,
- pedagogika pracy,
- pedagogika zdrowia,
- teoria wychowania technicznego,
- teoria wychowania obronnego,
- pedagogika czasu wolnego i rekreacji.

Subdyscypliny pomocnicze i z pogranicza:

- pedagogika porównawcza,
- pedeutologia,
- polityka oświatowa,
- ekonomika oświaty,
- organizacja oświaty i wychowania,
- filozofia wychowania,
- psychologia wychowania,
- socjologia wychowania,

- biologia wychowania,
- informatyka i cybernetyka edukacyjna. [25]

Stanisław Kawula dyscypliny pedagogiczne ujął w inny sposób. Sformułował on siedem kryteriów klasyfikacji, porządkujących szczegółowe dyscypliny pedagogiki na działy, według:

- celów działalności wychowawczej (dydaktyka i teoria wychowania moralnego, estetycznego),
- metodologiczne (pedagogika ogólna, społeczna, metodologia pedagogiki, historia wychowania),
- rozwojowe (pedagogika przedszkolna, wczesnoszkolna, dzieci i młodzieży, andragogika, gerontologia pedagogiczna),
- dewiacji i defektów rozwojowych człowieka (oligofreno-, tyflo-, surdopedagogika, pedagogika resocjalizacyjna, penitencjarna, rewalidacyjna),
- instytucjonalne (pedagogika szkolna, przedszkolna, szkoły wyższej),
- problemowe (pedagogika porównawcza, pedeutologia),
- dziedzin działalności ludzkiej (praca socjalna, pedagogika opiekuńcza, wychowawcza, terapeutyczna, obronna, rekreacji, czasu wolnego). [14]

Bogusław Śliwerski podzielił dyscypliny pedagogiki według przedmiotu badań oraz, drugi podział, ze względu na współczesne znaczenie i obszary zainteresowań, jak:

- pedagogika filozoficzna,
- pedagogika religii,
- pedagogika kultury,
- pedagogika socjologiczna,
- pedagogika kultury popularnej,
- pedagogika prenatalna,
- pedagogika rodziny,
- pedagogika rodzaju (gender),
- teorie wychowania,
- orientacje dydaktyczne,
- pedagogika twórczości,
- pedagogika wczesnoszkolna,
- pedagogika inkluzyjna,
- pedagogika sportu,
- pedagogika zarządzania,
- quasi rynek – ekonomiczne uzasadnienie konkurowania w edukacji,
- pedagogika alternatywna.

W czterotomowej *Pedagogice* pod redakcją tego autora jest ich wymienionych ponad dwadzieścia [23].

Pomimo różnych podziałów pedagogiki, wielości istniejących kryteriów trudno znaleźć klasyfikację satysfakcjonującą wszystkich. Dzięki specjalizacji naukowej można dokładniej poznać konkretne obszary, procesy, zjawiska; z drugiej strony nadmierne skupienie się na dorobku jednej dyscypliny powoduje niebezpieczeństwo hermetyczności i jej skutków.

Coraz wyraźniej postuluje się integrację wchodzących w pedagogikę działów i subdyscyplin, a nie dzielenia jej na nowe. Obecnie wzrasta zapotrzebowanie na ujęcia całościowe, pożądane są diagnozy, projekty naukowe wykraczające poza zakresy poszczególnych subdyscyplin oraz wynikające z nich syntezy różnych aspektów wiedzy, zalecenia dla praktyki.

2.5. Umiejscowienie edukacji z zakresu bezpieczeństwa ruchu drogowego w systemie nauk

W polskiej klasyfikacji dziedzin i dyscyplin naukowych nauki o bezpieczeństwie i pedagogika należą do nauk społecznych. Wychowanie komunikacyjne można sklasyfikować jako subdyscyplinę nauk o bezpieczeństwie. Zważywszy jednak na fakt, iż

Edukacja z zakresu bezpieczeństwa ruchu drogowego...

jej pierwszy człon to edukacja oraz na silne związki z teorią i praktyką pedagogiczną, realizatorów i uczestników edukacji z zakresu bezpieczeństwa ruchu drogowego wskazane jest jej umieszczenie jako jednej z subdyscyplin pedagogicznych [19].

Pedagogika i transport w obecnej systematyce obszarów, dziedzin i dyscyplin naukowych (od 1 października 2011 r.)	Pedagogika i transport w klasyfikacji dziedzin nauki i techniki (OECD)
<p style="text-align: center;">...</p> <p>2. obszar nauk społecznych dziedzina nauk społecznych nauki o bezpieczeństwie nauki o obronności nauki o mediach nauki o polityce nauki o polityce publicznej nauki o poznaniu i komunikacji społecznej <u>pedagogika</u> psychologia socjologia dziedzina nauk ekonomicznych ekonomia finanse nauki o zarządzaniu towaroznawstwo dziedzina nauk prawnych nauki o administracji prawo prawo kanoniczne</p> <p style="text-align: center;">...</p> <p>5. obszar nauk technicznych dziedzina nauk technicznych architektura i urbanistyka automatyka i robotyka biocybernetyka i inżynieria biomedyczna biotechnologia budowa i eksploatacja maszyn budownictwo elektronika elektrotechnika energetyka geodezja i kartografia górnictwo i geologia inżynierska informatyka inżynieria chemiczna inżynieria materiałowa inżynieria produkcji inżynieria rolnicza inżynieria środowiska mechanika metalurgia technologia chemiczna telekomunikacja <u>transport</u> włókiennictwo</p>	<p style="text-align: center;">...</p> <p>5. nauki społeczne</p> <p style="text-align: center;">...</p> <p>5.3 pedagogika pedagogika ogólna; w tym szkolenia, pedagogika, dydaktyka pedagogika specjalistyczna (praca z osobami uzdolnionymi, z osobami mającymi trudności w uczeniu się)</p> <p style="text-align: center;">...</p> <p>5.7 geografia społeczna i gospodarcza nauka o środowisku (aspekty społeczne) geografia kulturowa i gospodarcza urbanistyka (planowanie i rozwój przestrzenny) planowanie transportu i społeczne aspekty transportu (inżynieria transportu należy do 2.1)</p>

Umiejscowienie pedagogiki i transportu w systematyce obszarów, dziedzin i dyscyplin naukowych
źródło: Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 8 sierpnia 2011 r. w sprawie obszarów wiedzy, dziedzin nauki i sztuki oraz dyscyplin naukowych i artystycznych (Dz. U. z dnia 30 sierpnia 2011 r. nr 179 poz. 1065).

3. Edukacja z zakresu bezpieczeństwa ruchu drogowego w wybranych dokumentach i działaniach transportowych

W Unii Europejskiej *biała księga* (ang. *white paper*) to dokument zawierający opracowane urzędowo, koncepcyjne propozycje odnoszące się do określonych dziedzin polityki unijnej, prezentujący katalog konkretnych propozycji i środków, których realizacja ma służyć realizacji zadań traktatowych.

Według białej księgi Komisji Europejskiej pt. „Plan utworzenia jednolitego europejskiego obszaru transportu – dążenie do osiągnięcia konkurencyjnego i zasobooszczędnego systemu transportu” inicjatywy w zakresie technologii, egzekwowania przepisów i edukacji oraz poświęcenie specjalnej uwagi szczególnie zagrożonym użytkownikom dróg będą kluczowe dla dalszego radykalnego ograniczenia liczby ofiar.

Mówi o tym inicjatywa pt. Efektywny i zintegrowany system mobilności, punkt 1.4. Działania w zakresie bezpieczeństwa transportu: ratowanie tysięcy istnień ludzkich, podpunkt 16. Dążenie do wyeliminowania ofiar śmiertelnych na drogach pn. Skoncentrowanie się na szkoleniu i edukacji wszystkich użytkowników; promowanie stosowania urządzeń ochronnych (pasy bezpieczeństwa, ochronna odzież, zapobieganie nieuprawnionym ingerencjom) [2].

Dekada Działań na rzecz Bezpieczeństwa Ruchu Drogowego 2011-2020 została ogłoszona przez Organizację Narodów Zjednoczonych w 2010 roku. Jej celem jest obniżenie wskaźników śmiertelności odnoszących się do wypadków drogowych w skali globalnej do roku 2020. Zgromadzenie Ogólne wezwało Państwa Członkowskie do dalszego podejmowania wysiłków na rzecz bezpieczeństwa ruchu drogowego, w tym przede wszystkim eliminowania głównych czynników ryzyka.

W ramach Dekady przyjęto Globalny Plan Działań. Wskazuje on pięć filarów, które państwa członkowskie powinny szczególnie uwzględnić podczas planowania działań z zakresu bezpieczeństwa drogowego przede wszystkim na poziomie krajowym i lokalnym. W największym zakresie edukacja dla bezpieczeństwa ruchu drogowego jest realizowana w filarze 4 pn. Kształtowanie i zmiana zachowań użytkowników dróg [4, 6].

Narodowy Program Bezpieczeństwa Ruchu Drogowego 2013-2020 powstał w nawiązaniu do ustanowionej przez ONZ Dekady Działań na rzecz Bezpieczeństwa Ruchu Drogowego oraz Strategii Rozwoju Transportu do roku 2020.

Przyjęto w nim dwa cele do osiągnięcia do 2020 r.: ograniczyć roczną liczbę zabitych o co najmniej 50% do 2020 roku względem roku 2010 (nie więcej niż 2 000 zabitych w roku 2020) i ciężko rannych o co najmniej 40% do 2020 roku względem roku 2010 (nie więcej niż 6 900 ciężko rannych w roku 2020).

Struktura programu opiera się na pięciu filarach. W każdym filarze, na podstawie diagnozy istniejącego stanu bezpieczeństwa ruchu drogowego, wyróżniono priorytety. Każdy z nich jest zbiorem działań obejmujących inżynierię, nadzór i edukację – rozumianą jako podnoszenie świadomości nt. bezpieczeństwa ruchu drogowego przez poznanie i zrozumienie ryzyka. Celem edukacji jest zmiana postaw i zachowań na poziomie jednostki, ale także na poziomie danej społeczności lub na poziomie organizacyjnym.

W filarze Bezpieczny człowiek są dwa priorytety:

- Priorytet 1 – Kształtowanie bezpiecznych zachowań uczestników ruchu drogowego,
- Priorytet 2 – Ochrona uczestników ruchu drogowego,

z których ten pierwszy dotyczy edukacji z zakresu bezpieczeństwa ruchu drogowego [17].

4. Edukacja z zakresu bezpieczeństwa ruchu drogowego w „starej” podstawie programowej w opinii nauczycieli

Problematyka przygotowania nauczycieli do realizacji zadań z zakresu bezpieczeństwa ruchu drogowego była przedmiotem rozprawy doktorskiej autorki artykułu. Jednym z jej elementów było badanie deklaratywne na temat przygotowania nauczycieli do prowadzenia wychowania komunikacyjnego w szkołach podstawowych w województwie mazowieckim. W badaniu nauczyciele wypowiedali się m.in. na temat zawartości podstawy programowej i jej realizacji.

W badaniu zebrano łącznie 140 wywiadów (10% populacji nauczycieli wychowania komunikacyjnego) ze 140 szkół podstawowych z uwzględnieniem reprezentatywności wielkości miejscowości (wieś, miasto do 20 tys. mieszkańców, do 50 tys. mieszkańców, od 50 do 100 tys. mieszkańców, powyżej 100 tys. mieszkańców) i klas (1-3, 4-6), z którymi nauczyciele pracują. Badanie przeprowadzono od stycznia do marca 2014 roku.

Jako metodę realizacji badania obrano wywiad telefoniczny wspomagany komputerowo (CATI) z wykorzystaniem aplikacji CADAS na podstawie pytań z opracowanej ankiety; w procedurze testowania statystycznego zastosowano testy dla dwóch wskaźników struktury oraz istotności różnic między średnimi z dwóch prób.

Wnioski z badań przedstawiają się następująco:

- 67% nauczycieli klas 1-3 oraz 81% klas 4-6 uważa za konieczność realizację zajęć dotyczących bezpieczeństwa ruchu drogowego również poza godzinami lekcyjnymi.
- 37% nauczycieli klas 1-3 oraz 51% klas 4-6 podejmuje się organizacji zajęć w formie klubu lub zajęć dodatkowych.
- Niemal wszyscy respondenci deklarowali, że przy realizacji treści z tego zakresu współpracują z innymi osobami lub instytucjami.
- Podstawową potrzebą względem nadzoru pedagogicznego jest lepsze wyposażenie placówki w pomoce dydaktyczne, ważne jest zagwarantowanie kontaktu ze specjalistą / instytucją doradczą w tym zakresie oraz, zwłaszcza dla uczących w klasach 4-6, dofinansowanie dla nauczycieli różnych form doskonalenia zawodowego.
- Ponad 90% nauczycieli, niezależnie od poziomu nauczania czy wielkości miejscowości, jest przekonana, że treści zawarte w podstawie programowej są wystarczające do odpowiedniego przygotowania dzieci do bezpiecznego uczestniczenia w ruchu drogowym.
- Problemem jest realizacja zadań z bezpieczeństwa ruchu drogowego w przewidzianym na to czasie. 41% nauczycieli klas 1-3 oraz 59% klas 4-6 wskazuje, że liczba godzin na ich realizację jest zbyt mała.
- Zwiększenie liczby godzin przeznaczonych na realizację zadań z zakresu bezpieczeństwa ruchu drogowego jest w większym stopniu oczekiwane przez nauczycieli klas 4-6 niż 1-3 [27].

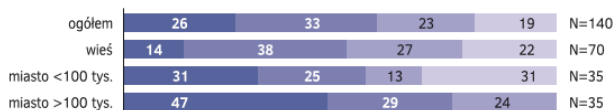
Transport Samochodowy 2-2017

Propozycja respondentów (dane w %) dotycząca preferowanej liczby godzin wychowania komunikacyjnego – podział ze względu na:

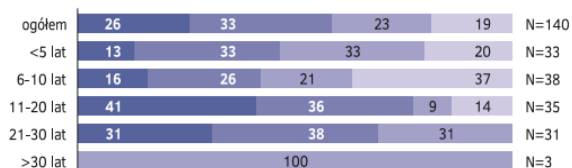
a) klasy 1-3, 4-6

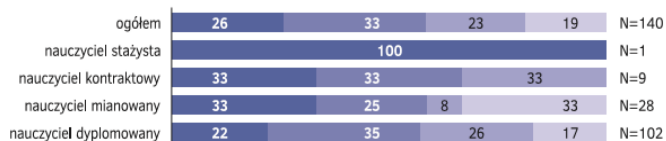
b) wielkość miejscowości

c) staż pracy nauczyciela

d) stopień awansu

e) udział w doskonaleniu

do 20
  21-40
  41-60
  powyżej 60

Źródło: Wnuk A. Nauczyciel wychowania komunikacyjnego wobec współczesnych wyzwań zawodowych i problemów bezpieczeństwa ruchu drogowego, Instytut Transportu Samochodowego Warszawa 2016, ss. 117-118.

5. Edukacja z zakresu bezpieczeństwa ruchu drogowego w nowej podstawie programowej przedszkola i szkoły podstawowej

Podstawa programowa to akt prawny ministra właściwego do spraw edukacji regulujący proces kształcenia w przedszkolach i w szkołach; zawiera kanon podstawowych treści nauczania i uczenia się (ujętych w formie haseł), precyzuje zakres i rodzaj sprawności oraz umiejętności, które powinni nabyć uczniowie w toku edukacji, wskazuje także na postawy i wartości, którym powinno sprzyjać wychowanie i kształcenie [6].

Hasła te są interpretowane i rozwiane przez autorów programów nauczania, a te z kolei stanowią punkt odniesienia dla twórców podręczników i pomocy dydaktycznych.

Nową postawę programową określa Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 roku w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej (Dz. U. z dnia 24 lutego 2017 r. Poz. 356), które wchodzi w życie z dniem 1 września 2017

Edukacja z zakresu bezpieczeństwa ruchu drogowego...

roku. Kolejne etapy kształcenia nieujęte w rozporządzeniu są obecnie na etapie konsultacji społecznych.

Podstawa programowa poszczególnych etapów kształcenia podzielona jest na zadania, cele kształcenia – wymagania ogólne, treści nauczania – wymagania szczegółowe, warunki i sposoby realizacji, choć nie wszystkie etapy mają taką strukturę.

W załączniku 1 przedstawiono zawarte w niej treści dotyczące pośrednio i bezpośrednio realizacji wychowania komunikacyjnego dla przedszkola, szkoły podstawowej i szkoły branżowej I stopnia. W prawej kolumnie zawarto wybrane przykłady szczegółowych zadań związanych z bezpieczeństwem ruchu drogowego, które można uwzględnić podczas realizacji tych treści (ze względu na objętość artykułu przedstawiono przykłady tylko dla wybranych zakresów szkoły podstawowej).

Z zestawienia tego wynika, że podstawa programowa daje szerokie możliwości realizacji edukacji z zakresu bezpieczeństwa ruchu drogowego, choć zagadnienia te w szkole podstawowej ujęte są głównie w przedmiotach: technika, edukacja dla bezpieczeństwa i wychowanie fizyczne. Treści ogólne i szczegółowe innych przedmiotów również umożliwiają pogłębianie wybranych zagadnień dotyczących bezpieczeństwa ruchu drogowego. Zakres i sposób włączenia do prowadzonego przez siebie przedmiotu i zajęć dodatkowych treści z bezpieczeństwa drogowego zależy już jednak od nauczyciela.

W szkole branżowej elementy edukacji z zakresu bezpieczeństwa ruchu drogowego ujęte są w przedmiocie edukacja dla bezpieczeństwa, umożliwiając to również treści nauczania innych przedmiotów.

Podstawa programowa jest źródłem informacji na temat tego, co uczeń powinien wiedzieć i jakie umiejętności ma posiadać w poszczególnych etapach kształcenia. Nauczanie w oparciu o podstawę programową daje nauczycielowi możliwość elastycznego dostosowania treści i kształtowanych umiejętności do potrzeb i możliwości uczniów.

Nowa podstawa programowa jest szansą do ujęcia treści dotyczących edukacji z zakresu bezpieczeństwa ruchu drogowego w programach nauczania różnych przedmiotów, a w przedmiotach, których dotyczy bezpośrednio do nowszego na nie spojrzenia. Edukacja z zakresu bezpieczeństwa ruchu drogowego nie może ograniczać się do znajomości przepisów i przygotowania do karty rowerowej. Jest to niewątpliwie duże wyzwanie dla autorów programów i towarzyszącym im poradników, podręczników, ćwiczeń itp., ale mądrze poprowadzone, może przynieść korzyści.

6. Edukacja z zakresu bezpieczeństwa ruchu drogowego w ramowych planach nauczania

Drugim aspektem wartym uwagi jest możliwość realizacji edukacji z zakresu bezpieczeństwa ruchu drogowego w wyznaczonym na to czasie zgodnie z ramowymi planami nauczania. Nowe ramowe plany nauczania określają tygodniową liczbę godzin obowiązkowych zajęć edukacyjnych i zajęć z wychowawcą w poszczególnych klasach danego typu szkoły. Dyrektor szkoły, uwzględniając ramowy plan nauczania, opracuje tygodniowy (semestralny) rozkład zajęć.

Ramowe plany nauczania określa Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 28 marca 2017 r. w sprawie ramowych planów nauczania dla publicznych szkół (Dz. U. z dnia 31 marca 2017 r. Poz. 703), które wchodzi w życie z dniem 1 września 2017 roku.

W klasach I–III szkoły podstawowej (I etap edukacyjny – edukacja wczesnoszkolna) podziału godzin w każdej klasie na poszczególne obowiązkowe zajęcia edukacyjne

dokonyje nauczyciel prowadzący te zajęcia. Na zajęcia wychowania fizycznego należy przeznaczyć 3 godziny tygodniowo w każdej klasie.

Zgodnie z tygodniowym wymiarem godzin na przedmiot technika w kl. IV-VI przeznaczono jedną godzinę lekcyjną, na edukację dla bezpieczeństwa w kl. VIII przeznaczono jedną godzinę lekcyjną, na wychowanie fizyczne w kl. IV-VIII przeznaczono cztery godziny lekcyjne. Realizacja zadań dotyczących bezpieczeństwa ruchu drogowego nie jest zatem łatwa zważywszy na fakt, iż jest jednym z wielu elementów danego przedmiotu.

GORZEJ przedstawia się realizacja treści z zakresu bezpieczeństwa ruchu drogowego w szkole branżowej I stopnia. Treści dotyczące bezpieczeństwa drogowego przewidziano właściwie tylko w przedmiocie edukacja dla bezpieczeństwa w wymiarze jednej godziny lekcyjnej w kl. I. Szkoda, że tak się stało, ponieważ to właśnie uczniowie tej grupy wiekowej za kilka lat będą młodymi kierowcami i do tej roli należy ich dobrze przygotować. Nie tylko pod względem znajomości przepisów ruchu drogowego i kierowania pojazdem, bo tego nauczą się na kursie na prawo jazdy, ale innego spojrzenia na rzeczywistość drogową, np. z punktu widzenia etyki, filozofii, biologii, chemii, fizyki, przyrody itd.

Z tego powodu tak ważne są programy nauczania i współgrające z nimi materiały oraz zaangażowanie samych nauczycieli. Programy nauczania niestety często ograniczają inwencję twórczą nauczycieli, nie sprzyjają indywidualizacji i rzeczywistej pracy z konkretną grupą uczniów. Wskazane jest dla nauczycieli korzystanie z różnych źródeł informacji, bardziej samodzielne dobieranie treści, konstruowanie ćwiczeń i zadań, także uczestniczenie w programach, projektach, organizowanie spotkań, wizyt, zajęć dodatkowych oraz umieszczenie zadań dotyczących bezpieczeństwa drogowego w programie wychowawczym szkoły m.in. jako elementu profilaktyki zdrowotnej. To są obszary, które mogą wspomóc treści z zakresu bezpieczeństwa ruchu drogowego i pomóc nauczycielom w ich realizacji.

Przykład włączenia treści dotyczących bezpieczeństwa ruchu drogowego do zajęć szkolnych w jednej ze szkół w Szwecji przedstawiono poniżej.

Akcja **Jesteś bezpieczny?** (Are you safe?) była realizowana w Malmö. Jej adresatem były dzieci w wieku 12-15 lat. Polegała na włączeniu wybranych zagadnień z zakresu bezpieczeństwa ruchu drogowego do różnych przedmiotów szkolnych. W jej realizację zaangażowało się kilku nauczycieli danej szkoły. Wszyscy realizatorzy-nauczyciele umawiali się, jak przeprowadzą zajęcia. Do wybranych tematów w klasach 6-9 przygotowano ulotki tematyczne.

W ten sposób konkretne zagadnienie było omówione z wielu perspektyw, np. w ujęciu zdrowotnym (wpływ nieprawidłowego zachowania pieszego na bezpieczeństwo i jego zdrowie), matematycznym (obliczenie drogi hamowania pojazdu jadącego z różnymi prędkościami), plastycznym (zrobienie plakatów ostrzegających pieszych), teatralnym (wymyślenie sztuki o postawach pieszych i kierowców) itd. Uczniowie brali aktywny udział w tych zajęciach. Zaproszono gości: policjantów, uczestników wypadków itd. Akcja wpłynęła na wzmocnienie prawidłowych postaw u dzieci, zintegrowała nauczycieli i zachęciła ich do dalszej pracy.

Przykład włączenia treści dotyczących bezpieczeństwa ruchu drogowego do zajęć w jednej ze szkół w Malmö

Podsumowanie i wnioski

Z powyższej analizy podstawy programowej przedszkola, szkoły podstawowej i szkoły branżowej I stopnia wynika, iż uwzględnione w niej hasła umożliwiają realizację zadań z zakresu bezpieczeństwa ruchu drogowego na wielu płaszczyznach. Zagadnienia z tym związane mogą być punktem wyjściowym do wielu tematów lekcji różnych przedmiotów. Jednak jak wskazują doświadczenia ostatnich lat formuła tzw. ścieżki międzyprzedmiotowej nie sprawdziła się. Na zagadnienia dotyczące bezpieczeństwa ruchu drogowego nawet w przedmiotach, w których jest ono uwzględnione przeznaczają się kilka godzin rocznie. Stąd tak wiele zależy od nauczycieli, ich pomysłowości i zaangażowania np. w formie prowadzenia kółka zainteresowań.

Od kilku lat niektóre środowiska domagają się stworzenia przedmiotu pn. wychowanie komunikacyjne. Sprowadzając te treści do przedmiotu, który dzieci i młodzież będą musiały zaliczyć na ocenę odejmiemy od najważniejszego celu jakim jest osiągnięcie trwałego ukształtowania odpowiednich postaw uczestników ruchu i ich zachowań na drodze. Są to zagadnienia trudne do oceny i sprawdzenia.

Rozważania te można zatem podsumować w następujący sposób:

Nauczyciele realizują, i są zobowiązani, do realizacji haseł ujętych w podstawie programowej. Mogą realizować więcej zadań, ale nie mogą mniej niż jest w niej wskazane.

W podstawie programowej obecne są treści pośrednio i bezpośrednio uwzględniające bezpieczeństwo ruchu drogowego.

Hasła w podstawie programowej są interpretowane przez autorów różnych programów nauczania. Nauczyciele realizują programy w całości, mogą je modyfikować lub tworzyć własne, tzw. autorskie.

Do programów pisane są poradniki dla nauczycieli, podręczniki i zeszyty ćwiczeń dla uczniów oraz inne, np. karty pracy. Nauczyciele mogą z nich korzystać, ale mogą sami je tworzyć i wspomagać się innymi źródłami.

Sposób realizacji zajęć zależy od nauczycieli. Potrzebne jest im wsparcie organów odpowiedzialnych za edukację: dyrekcji szkoły, rodziców i innych podmiotów uczestniczących w tym procesie.

Realizacja zajęć dotyczących bezpieczeństwa ruchu drogowego i problemy z tym związane są tematem wymagającym osobnej analizy.

LITERATURA:

- [1] Bańkowski A. (2000). *Etymologiczny słownik języka polskiego*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- [2] Biała księga Komisji Europejskiej Plan utworzenia jednolitego europejskiego obszaru transportu – dążenie do osiągnięcia konkurencyjnego i zasobooszczędnego systemu transportu COM (2011) (144 wersja ostateczna z dnia 28 marca 2011 r.) Luksemburg: Urząd Publikacji Unii Europejskiej.
- [3] Dąbrowska-Loranc M. I., Leśnikowska-Matusiak I. (2000). *Podstawy bezpieczeństwa ruchu drogowego*, Instytut Transportu Samochodowego. Warszawa: Wydawnictwo Garmond.
- [4] Decade of Action for Road Safety 2011-2020 GLOBAL LAUNCH, World Health Organization 2011. www.who.int/roadsafety/publications/global_launch.pdf (9.10.2012)
- [5] Dubisz S. (red.) (2003). *Uniwersalny słownik języka polskiego*, t. 1-4, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- [6] encyklopedia.pwn.pl/haslo/podstawa-programowa;3958941.html
- [7] Global Plan for the Decade of Action for Road Safety 2011-2020, Geneva: WHO. www.who.int/roadsafety/decade_of_action/plan/plan_english.pdf (9.10.2012).
- [8] Haftendorn H. (1991). The security Puzzle: Theory – Building and Discipline – Building in International Security, *International Studies Quarterly*, Vol. 35, No. 1, Wiley Online Library. (www.jstor.org/action/showPublication?journalCode=intestudquar (dostęp: 31.03.2016)).
- [9] Jasiński J., Pietruszko R. (1966). *Zagadnienia bezpieczeństwa ruchu drogowego w wychowaniu i nauczaniu*. Warszawa: Państwowy Zakład Wydawnictw Szkolnych.
- [10] Kołodziński E. (2009). *Wprowadzenie do zarządzania bezpieczeństwem. Zagadnienia Inżynierii Bezpieczeństwa – czasopismo internetowe* (www.ptib.pl/en/component/remository/?func=startdown&id=102 (dostęp: 3.10.2015)).
- [11] Koziej S. (2011). *Bezpieczeństwo: istota, podstawowe kategorie i historyczna ewolucja. Bezpieczeństwo Narodowe, Kwartalnik Biura Bezpieczeństwa Narodowego, II – 8*.
- [12] Kunowski S. (1993): *Podstawy współczesnej pedagogiki*. Warszawa: Wydawnictwo Salezjańskie.
- [13] Kupisiewicz Cz. (2012). *Z dziejów teorii i praktyki wychowania*. Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.
- [14] Kwieciński Z., Śliwerski B. (red.) (2004). *Pedagogika. Podręcznik akademicki. T.1. T.2*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- [15] Leśnikowska-Matusiak I., Wnuk A. (2012). *Psychofizyczne i społeczne uwarunkowania zachowań dzieci w ruchu drogowym – jak rzeczywiście się zachowują?*, *Transport Samochodowy* nr 1.
- [16] Mincewicz K., (1995). *Edukacja komunikacyjna. Przewodnik dla nauczycieli*, Warszawa: Wydawnictwo KRAM.
- [17] *Narodowy Program Bezpieczeństwa Ruchu Drogowego 2013-2020, Materiał na posiedzenie plenarne KRBRD w dniu 08.01.2013, Praca zbiorowa pod redakcją Sekretariatu Krajowej Rady Bezpieczeństwa Ruchu Drogowego (Ministerstwo Transportu, Budownictwa i Gospodarki Morskiej)*, Warszawa 2013.
- [18] Pokruszyński W. (2010). *Teoretyczne aspekty bezpieczeństwa. Podręcznik Akademicki*. Józefów: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Gospodarki Euroregionalnej.
- [19] *Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 8 sierpnia 2011 r. w sprawie obszarów wiedzy, dziedzin nauki i sztuki oraz dyscyplin naukowych i artystycznych (Dz. U. z dnia 30 sierpnia 2011 r. nr 179 poz. 1065)*.
- [20] *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 roku w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej (Dz. U. z dnia 24 lutego 2017 r. Poz. 356)*.

Edukacja z zakresu bezpieczeństwa ruchu drogowego...

- [21] Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 28 marca 2017 r. w sprawie ramowych planów nauczania dla publicznych szkół (Dz. U. z dnia 31 marca 2017 r. Poz. 703).
- [22] Rubacha K. Edukacja jako przedmiot pedagogiki i jej subdyscyplin, w: Z. Kwieciński, B. Śliwerski (2011). Pedagogika. Podręcznik akademicki, Tom 1, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- [23] Szymański M. (2014). Edukacyjne problemy współczesności. Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.
- [24] Szymczak M. (red.) (1983). Słownik języka polskiego, Tom pierwszy Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- [25] Śliwerski B. (red.) (2006). Pedagogika tom 1. Podstawy nauk o wychowaniu. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- [26] Śliwerski B. (1998). Współczesne teorie i nurty wychowania. Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.
- [27] Wnuk A. (2016). Nauczyciel wychowania komunikacyjnego wobec współczesnych wyzwań zawodowych i problemów bezpieczeństwa ruchu drogowego. Warszawa: Instytut Transportu Samochodowego.
- [28] Zięba R. (1989). Pojęcie i istota bezpieczeństwa państwa w stosunkach międzynarodowych, Sprawy Międzynarodowe, zeszyt 10.

Załącznik 1

Hasła dotyczące pośrednio i *bezpośrednio* realizacji wychowania komunikacyjnego w podstawie programowej (w prawej kolumnie zawarto wybrane przykłady szczegółowych zadań, które można uwzględnić podczas ich realizacji; ze względu na objętość artykułu przedstawiono przykłady tylko dla wybranych zakresów szkoły podstawowej):

<p style="text-align: center;">PODSTAWA PROGRAMOWA WYCHOWANIA PRZEDSZKOLNEGO DLA PRZEDSZKOLI, ODDZIAŁÓW PRZEDSZKOLNYCH W SZKOŁACH PODSTAWOWYCH ORAZ INNYCH FORM WYCHOWANIA PRZEDSZKOLNEGO</p> <p>Cel wychowania przedszkolnego</p> <ul style="list-style-type: none"> wsparcie całościowego rozwoju dziecka przez proces opieki, wychowania i nauczania – uczenia się, co umożliwi dziecku odkrywanie własnych możliwości, sensu działania oraz gromadzenie doświadczeń na drodze prowadzącej do prawdy, dobra i piękna. W efekcie takiego wsparcia dziecko osiąga dojrzałość do podjęcia nauki na pierwszym etapie edukacji. <p>Zadania przedszkola</p> <ul style="list-style-type: none"> tworzenie sytuacji sprzyjających rozwojowi nawyków i zachowań prowadzących do samodzielności, dbania o zdrowie, sprawność ruchową i bezpieczeństwo, w tym bezpieczeństwo w ruchu drogowym, tworzenie warunków umożliwiających bezpieczną, samodzielną eksplorację elementów techniki w otoczeniu, konstruowania, majsterkowania, planowania i podejmowania intencjonalnego działania, prezentowania wytworów swojej pracy, systematyczne uzupełnianie, za zgodą rodziców, realizowanych treści wychowawczych o nowe zagadnienia, wynikające z pojawienia się w otoczeniu dziecka zmian i zjawisk istotnych dla jego bezpieczeństwa i harmonijnego rozwoju. <p>Osiągnięcia dziecka na koniec wychowania przedszkolnego</p> <p>Spoleczny obszar rozwoju dziecka. Dziecko przygotowane do podjęcia nauki w szkole:</p> <ul style="list-style-type: none"> ocenia swoje zachowanie w kontekście podjętych czynności i zadań oraz przyjętych norm grupowych; przyjmuje, respektuje i tworzy zasady zabawy w grupie, współdziała z dziećmi w zabawie, pracach użytecznych, podczas odpoczynku, nazywa i rozpoznaje wartości związane z umiejętnościami i zachowaniami społecznymi, respektuje prawa i obowiązki swoje oraz innych osób, zwracając uwagę na ich indywidualne potrzeby. <p>Poznawczy obszar rozwoju dziecka. Dziecko przygotowane do podjęcia nauki w szkole:</p> <ul style="list-style-type: none"> odróżnia elementy świata fikcji od realnej rzeczywistości; byty rzeczywiste od medialnych, byty realistyczne od fikcyjnych, czyta obrazy, wyodrębnia i nazywa ich elementy, nazywa symbole i znaki znajdujące się w otoczeniu, wyjaśnia ich znaczenie, klasyfikuje przedmioty według: wielkości, kształtu, koloru, przeznaczenia, układa przedmioty w grupy, szeregi, rytmy, odtwarza układy przedmiotów i tworzy własne, nadając im znaczenie, rozróżnia podstawowe figury geometryczne (koło, kwadrat, trójkąt, prostokąt), eksperymentuje, szacuje, przewiduje, dokonuje pomiaru długości przedmiotów, wykorzystując np. dłoń, stopę, but, określa kierunki i ustala położenie przedmiotów w stosunku do własnej osoby, a także w stosunku do innych przedmiotów, rozróżnia stronę lewą i prawą. 	<p>Np. wzbudzenie sygnalizacji dla pieszych; prawidłowe zapinanie się w pas; kupienie biletu Np. rozumienie i przestrzeganie zasad podróżowania samochodem, komunikacją publiczną oraz jako pieszy i rowerzysta Np. rozumienie, że zachowanie na drodze może wpłynąć na zdrowie i życie własne i innych osób Np. szanowanie innych uczestników ruchu, partnerstwo na drodze, współdziałanie Np. ustępowanie miejsca innym; rozumienie konsekwencji negatywnych zachowań w ruchu drogowym Np. rozumienie, że postacie w filmach i grach są fikcyjne Np. rozumienie symboli i znaków związanych z ruchem drogowym Np. sprawdzenie czy jest się widocznym dla kierowców zza zaparkowanych pojazdów; ustalenie co jest bliżej/dalej, ustalenie kierunku, z którego jedzie samochód, skąd pochodzi źródło dźwięku; co przemieszcza się szybciej/wolniej</p>
<p style="text-align: center;">PODSTAWA PROGRAMOWA KSZTAŁCENIA OGÓLNEGO DLA SZKOŁY PODSTAWOWEJ</p> <p>Kształcenie w szkole podstawowej trwa osiem lat i jest podzielone na dwa etapy edukacyjne: I etap edukacyjny obejmujący klasy I-III szkoły podstawowej – edukacja wczesnoszkolna; II etap edukacyjny obejmujący klasy IV-VIII szkoły podstawowej.</p>	

Edukacja z zakresu bezpieczeństwa ruchu drogowego...

I ETAP EDUKACYJNY: KLASY I–III – EDUKACJA WCZESNOSZKOLNA

Cel kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej

- wspieranie całościowego rozwoju dziecka; zaspokojenie naturalnych potrzeb rozwojowych ucznia. Szkoła respektuje podmiotowość ucznia w procesie budowania indywidualnej wiedzy oraz przechodzenia z wieku dziecięcego do okresu dorastania. W efekcie takiego wsparcia dziecko osiąga dojrzałość do podjęcia nauki na II etapie edukacyjnym.

Zadania edukacji wczesnoszkolnej

- organizacja zajęć dostosowanych do intelektualnych potrzeb i oczekiwań rozwojowych dzieci, wywołujących zaciekawienie, zdumienie i radość odkrywania wiedzy, rozumienia emocji, uczuć własnych i innych osób, sprzyjających utrzymaniu zdrowia psychicznego, fizycznego i społecznego (szeroko rozumianej edukacji zdrowotnej),
- organizacja zajęć wspierających aktywności dzieci, rozwijających nawyki i zachowania adekwatne do poznawanych wartości, takich jak: bezpieczeństwo własne i grupy, sprawność fizyczna, zaradność, samodzielność, odpowiedzialność i poczucie obowiązku,
- organizacja zajęć wspierających dostrzeganie środowiska przyrodniczego i jego eksplorację, możliwość poznania wartości i wzajemnych powiązań składników środowiska przyrodniczego, poznanie wartości i norm, których źródłem jest zdrowy ekosystem, oraz zachowań wynikających z tych wartości, a także odkrycia przez dziecko siebie jako istotnego integralnego podmiotu tego środowiska,
- systematyczne uzupełnianie, za zgodą rodziców, realizowanych treści wychowawczych o nowe zagadnienia, wynikające z pojawienia się w otoczeniu dziecka zmian i zjawisk istotnych dla jego bezpieczeństwa i harmonijnego rozwoju.

Cele kształcenia – wymagania ogólne

- *umiejętność respektowania przepisów gier, zabaw zespołowych i przepisów poruszania się w miejscach publicznych,*
- *umiejętność organizacji bezpiecznych zabaw i gier ruchowych,*
- *umiejętność uswiadomiania sobie uczuć przeżywanych przez inne osoby z jednoczesną próbą zrozumienia, dlaczego one występują, a także różnicowania form ich wyrażania w zależności od wieku,*
- *świadomość wartości uznanych przez środowisko domowe, szkolne, lokalne i narodowe; potrzebę aktywności społecznej opartej o te wartości,*
- *umiejętność nazywania poznanych wartości, oceny postępowania innych ludzi, odwoływania się w ocenie do przyjętych zasad i wartości,*
- *umiejętność przyjmowania konsekwencji swojego postępowania,*
- *umiejętność obdarzania szacunkiem koleżanek, kolegów i osoby dorosłe, w tym starsze oraz okazywania go za pomocą prostych form wyrazu oraz stosownego zachowania,*
- *umiejętność dbania o bezpieczeństwo własne i innych uczestników grupy, w tym bezpieczeństwo związane z komunikacją za pomocą nowych technologii oraz bezpieczeństwo uczestnictwa w ruchu drogowym,*
- *umiejętność stawiania pytań, dostrzegania problemów, zbierania informacji potrzebnych do ich rozwiązania, planowania i organizacji działania, a także rozwiązywania problemów,*
- *umiejętność obserwacji faktów, zjawisk przyrodniczych, społecznych i gospodarczych, wykonywania eksperymentów i doświadczeń, a także umiejętność formułowania wniosków i spostrzeżeń,*
- *umiejętność samodzielnej eksploracji świata, rozwiązywania problemów i stosowania nabytych umiejętności w nowych sytuacjach życiowych.*

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

Edukacja polonistyczna

- słucha z uwagą wypowiedzi nauczyciela, innych osób z otoczenia, w różnych sytuacjach życiowych, wymagających komunikacji i wzajemnego zrozumienia,
- wykonuje zadanie według usłyszanej instrukcji; zadaje pytania w sytuacji braku rozumienia lub braku pewności zrozumienia słuchanej wypowiedzi.

Edukacja matematyczna

- określa i prezentuje wzajemne położenie przedmiotów na płaszczyźnie i w przestrzeni; określa i prezentuje kierunek ruchu przedmiotów oraz osób,
- określa położenie przedmiotu na prawo/na lewo od osoby widzianej z przodu (także przedstawionej na fotografii czy obrazku),
- porównuje przedmioty pod względem wyróżnionej cechy wielkościowej, np. długości czy masy; dokonuje klasyfikacji przedmiotów,
- rozpoznaje – w naturalnym otoczeniu (w tym na ścianach figur przestrzennych) i na

Np. świadomość skutków zdrowotnych i społecznych wypadków drogowych

Np. świadomość wpływu transportu na środowisko naturalne i lokalne; zrozumienie praw i obowiązków uczestnika ruchu drogowego
Np. omówienie nowej organizacji ruchu w miejscowości; wyznaczenie bezpiecznej trasy
Np. umiejętność organizowania zabaw i gier z uwzględnieniem bezpieczeństwa na drogach
Np. znaczenie empatii i współdziałania w ruchu drogowym; asertywność wobec presji grupy
Np. poszanowanie potrzeb starszych i niepełnosprawnych w ruchu drogowym; szanowanie mienia, prawa

<p>rysunkach – figury geometryczne: prostokąt, kwadrat, trójkąt, koło; wyodrębnia te figury spośród innych figur; kreśli przy linijce odcinki i lamane; rysuje odręcznie prostokąty (w tym kwadraty), wykorzystując sieć kwadratową,</p> <ul style="list-style-type: none"> • mierzy długości odcinków, boków figur geometrycznych itp.; podaje wynik pomiaru, posługując się jednostkami długości: centymetr, metr, milimetr; wyjaśnia związki między jednostkami długości; posługuje się wyrażeniami dwumianowymi; wyjaśnia pojęcie kilometr, • klasyfikuje obiekty i różne elementy środowiska społeczno-przyrodniczego z uwagi na wyodrębnione cechy; dostrzega rytm w środowisku przyrodniczym, sztuce użytkowej i innych wytworach człowieka, obecnych w środowisku dziecka, • wykorzystuje nabyte umiejętności do rozwiązywania problemów, działań twórczych i eksploracji świata, dbając o własny rozwój i tworząc indywidualne strategie uczenia się. <p>Edukacja społeczna</p> <ul style="list-style-type: none"> • identyfikuje się z grupą społeczną, do której należy: rodzina, klasa w szkole, drużyna sportowa, społeczność lokalna, naród; respektuje normy i reguły postępowania w tych grupach, • wyjaśnia, iż wszyscy ludzie posiadają prawa i obowiązki, wymienia własne prawa i obowiązki, przestrzega ich i stosuje je w codziennym życiu, • przyjmuje konsekwencje swojego uczestnictwa w grupie i własnego w niej postępowania w odniesieniu do przyjętych norm i zasad, • ocenia swoje postępowanie i innych osób, odnosząc się do poznanych wartości. <p>Edukacja przyrodnicza</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>posługuje się numerami telefonów alarmowych, formułuje komunikat – wezwanie o pomoc: Policji, Pogotowia Ratunkowego, Straży Pożarnej,</i> • <i>posługuje się danymi osobowymi w kontakcie ze służbami mundurowymi i medycznymi, w sytuacji zagrożenia zdrowia i życia,</i> • <i>reaguje stosownym zachowaniem w sytuacji zagrożenia bezpieczeństwa, zdrowia jego lub innej osoby,</i> • <i>rozdziela podstawowe znaki drogowe, stosuje przepisy bezpieczeństwa w ruchu drogowym i miejscach publicznych; przestrzega zasad zachowania się w środkach publicznego transportu zbiorowego,</i> • <i>stosuje się do zasad bezpieczeństwa w szkole, odnajduje drogę ewakuacyjną, rozpoznaje znaki i symbole informujące o różnych rodzajach niebezpieczeństw oraz zachowuje się zgodnie z informacją w nich zawartą; stosuje zasady bezpiecznej zabawy w różnych warunkach i porach roku,</i> • ma świadomość obecności nieprawdziwych informacji, np. w przestrzeni wirtualnej, publicznej; sprawdza informacje, zadając pytania nauczycielowi, rodzicom, policjantowi, • ma świadomość pozytywnego znaczenia technologii w życiu człowieka, • określa położenie i warunki naturalne swojej miejscowości oraz okolicy, opisuje charakterystyczne formy terenu, składniki przyrody, charakterystyczne miejsca, • <i>czyta proste plany, wskazuje kierunki główne na mapie, odczytuje podstawowe znaki kartograficzne map, z których korzysta; za pomocą komputera, wpisując poprawnie adres, wyznacza np. trasę przejazdu rowerem,</i> • wyznacza kierunki główne w terenie na podstawie cienia, określa, z którego kierunku wieje wiatr, rozpoznaje charakterystyczne rodzaje opadów. <p>Edukacja plastyczna</p> <ul style="list-style-type: none"> • wyróżnia w obrazach, ilustracjach, impresjach plastycznych, plakatach, na fotografiach: kształty obiektów – nadaje im nazwę i znaczenie, podaje części składowe; wielkości i proporcje, położenie obiektów i elementów złożonych, różnice i podobieństwa w wyglądzie tego samego przedmiotu w zależności od położenia i zmiany stanowiska osoby patrzącej na obiekt; barwę, walor różnych barw, różnice walorowe w zakresie jednej barwy, fakturę. <p>Edukacja muzyczna</p> <ul style="list-style-type: none"> • słucha, poszukuje źródeł dźwięku i je identyfikuje. <p>Wychowanie fizyczne</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>respektuje przepisy, reguły zabaw i gier ruchowych, przepisy ruchu drogowego w odniesieniu do pieszych, rowerzystów, rolkarzy, biegaczy i innych osób, których poruszanie się w miejscu publicznym może stwarzać zagrożenie bezpieczeństwa,</i> • <i>jeździ na dostępnym sprzęcie sportowym, np. hulajnodze, rolkach, rowerze, sankach, łyżwach.</i> <p>Etyka</p> <ul style="list-style-type: none"> • dostrzega, że granice jego wolności wytycza godność i dobro innych osób, np. z kręgu rodziny, klasy, rówieśników, 	<p>Np. respektowanie przepisów ruchu drogowego, norm zachowań; prawa i obowiązki uczestników ruchu drogowego; wpływ negatywnego zachowania na bezpieczeństwo drogowe</p> <p>Np. rozróżnienie opinii od faktów; Np. stosowanie urządzeń poprawiających bezpieczeństwo na drodze i podczas jazdy pojazdami Np. wpływ rozwoju motoryzacji na środowisko lokalne Np. posługiwanie się mapą najbliższej okolicy / rysowanie mapy Np. rozróżnienie określeń mniejszy/większy, bliższy/dalszy, krótki/dłuższy itp.; znajomość barw i ich wykorzystanie w ruchu drogowym Np. poszukiwanie źródeł dźwięków ulicy i ich identyfikacja Np. tworzenie makiety swojej okolicy ilustrującej niebezpieczne miejsca; „projektowanie” pojazdów i rozwiązań</p> <p>Np. przestrzeganie prawa jako wartość; skutki</p>
---	--

Edukacja z zakresu bezpieczeństwa ruchu drogowego...

- odkrywa, że jego wybór rodzi konsekwencje, które dotyczą jego samego,
- dostrzega, że każdy powinien brać odpowiedzialność za swoje wybory,
- odkrywa, że współtworzy różne wspólnoty osób, np. rodzinę, klasę, państwo,
- ma świadomość, że każdej osobie ludzkiej, także jemu, należy się szacunek, że szacunkiem należy obdarzać także wspólnoty osób – rodzinę, klasę, naród (ojczyznę), w tym wspólnotę religijną – a także symbole tych wspólnot,
- określa, co jest dobre, a co jest złe, w otaczającym go świecie i w świecie poznawanych tekstów oraz podaje uzasadnienie swojego zdania,
- odkrywa, że wspólnota osób której jest członkiem, ustanawia swoje zasady (normy) i oczekuje ich respektowania,
- wchodzi w relacje z innymi osobami (rówieśnikami, nauczycielami), szanując to, co jest wartością dla nich i nazywając to, co jest wartością dla niego,
- naśladuje i przyjmuje jako własne zachowania dobre na podstawie doświadczeń ze świata realnego oraz przykładów płynących z tekstów literackich, filmów i innych źródeł,
- przestrzega zasad obowiązujących we wspólnocie osób, której jest członkiem.

II ETAP EDUKACYJNY: KLASY IV–VIII SZKOŁY PODSTAWOWEJ JĘZYK POLSKI

Cele kształcenia – wymagania ogólne

Kształcenie literackie i kulturowe

- rozwijanie zdolności dostrzegania wartości: prawdy, dobra, piękna, szacunku dla człowieka i kierowania się tymi wartościami.

Samokształcenie

- rozwijanie szacunku dla wiedzy, wyrabianie pasji poznawania świata i zachęcanie do praktycznego zastosowania zdobytych wiadomości,
- rozwijanie umiejętności samodzielnego docierania do informacji, dokonywania ich selekcji, syntezy oraz wartościowania,
- zachęcanie do rozwijania swoich uzdolnień przez udział w różnych formach poszerzania wiedzy, np. w konkursach, olimpiadach przedmiotowych i wykładach oraz rozwijanie umiejętności samodzielnej prezentacji wyników swojej pracy,
- rozwijanie umiejętności efektywnego posługiwania się technologią informacyjną w poszukiwaniu, porządkowaniu i wykorzystywaniu pozyskanych informacji.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

KLASY IV–VI

Kształcenie literackie i kulturowe. Uczeń:

- opowiada o wydarzeniach fabuły oraz ustala kolejność zdarzeń i rozumie ich wzajemną zależność,
- określa tematykę oraz problematykę utworu,
- nazywa wrażenia, jakie wzbudza w nim czytany tekst,
- określa doświadczenia bohaterów literackich i porównuje je z własnymi,
- przedstawia własne rozumienie utworu i je uzasadnia,
- wykorzystuje w interpretacji tekstów doświadczenia własne oraz elementy wiedzy o kulturze,
- wyraża własny sąd o postaciach i zdarzeniach,
- wskazuje wartości w utworze oraz określa wartości ważne dla bohatera,
- określa temat i główną myśl tekstu,
- odróżnia zawarte w tekście informacje ważne od drugorzędnych,
- odróżnia informacje o faktach od opinii,
- dokonuje odczytania tekstów poprzez przykład intersemiotyczny (np. rysunek, drama, spektakl teatralny).

Tworzenie wypowiedzi. Uczeń:

- uczestniczy w rozmowie na zadany temat, wydziela jej części, sygnały konstrukcyjne wzmacniające więź między uczestnikami dialogu, tłumaczące sens,
- rozróżnia argumenty odnoszące się do faktów i logiki oraz odwołujące się do emocji,
- tworzy logiczną, semantycznie pełną i uporządkowaną wypowiedź, stosując odpowiednią do danej formy gatunkowej kompozycję i układ graficzny; rozumie rolę akapitów w tworzeniu całości myślowej wypowiedzi,
- dokonuje selekcji informacji.

Mówienie i pisanie. Uczeń:

- tworzy spójne wypowiedzi w następujących formach gatunkowych: dialog, opowiadanie (twórcze, odtwórcze), opis, list, sprawozdanie (z filmu, spektaklu, wydarzenia), dedykacja, zaproszenie, podziękowanie, ogłoszenie, życzenia, opis przeżyć wewnętrznych, charakterystyka, tekst o charakterze argumentacyjnym,
- redaguje notatki,

spowodowania wypadku drogowego; umiejętność refleksji nad własnymi postępowaniem w ruchu drogowym
Np. spowodowanie wypadku drogowego jako łamanie zasad religijnych

Np. pozytywne i negatywne zachowania bohaterów w ruchu drogowym; droga jako temat w kinie, literaturze
Np. narracja na temat przebiegu wypadku drogowego, własnych negatywnych/pozytywnych doświadczeń jako uczestnik ruchu drogowego; przekazywanie swoich poglądów i emocji za pomocą różnych form; przeprowadzenie i zredagowanie wywiadu z uczestnikiem wypadku /przedstawicielem służb
Np. uczestniczenie w konkursach, testach, seminariach, warsztatach itp. z zakresu brd
Np. stosowanie technologii do wyszukiwania informacji nt. brd; źródła rzetelnych informacji

Np. wypowiadanie się w formie ustnej i pisemnej nt. problemów i doświadczeń młodych osób w ruchu drogowym; analizowanie uzyskanych informacji

<ul style="list-style-type: none"> • opowiada o przeczytanym tekście, • tworzy opowiadania związane z treścią utworu, np. dalsze losy bohatera, komponowanie początku i zakończenia na podstawie fragmentu tekstu lub na podstawie ilustracji, • redaguje scenariusz filmowy na podstawie fragmentów książki oraz własnych pomysłów. <p>Samokształcenie. Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> • korzysta z informacji zawartych w różnych źródłach, gromadzi wiadomości, selekcjonuje informacje, • rozwija umiejętność krytycznej oceny pozyskanych informacji, • rozwija umiejętności efektywnego posługiwania się technologią informacyjną oraz zasobami internetowymi i wykorzystuje te umiejętności do prezentowania własnych zainteresowań. <p>KLASY VII i VIII</p> <p>Kształcenie literackie i kulturowe. Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> • określa w poznawanych tekstach problematykę egzystencjalną i poddaje ją refleksji. <p>Odbiór tekstów kultury. Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> • wyszukuje w tekście potrzebne informacje oraz cytuje odpowiednie fragmenty tekstu publicystycznego, popularnonaukowego lub naukowego. <p>Tworzenie wypowiedzi. Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> • gromadzi i porządkuje materiał rzeczowy potrzebny do tworzenia wypowiedzi, • redaguje plan kompozycyjny własnej wypowiedzi, • tworzy wypowiedź, stosując odpowiednią dla danej formy gatunkowej kompozycję oraz zasady spójności językowej między akapitami; rozumie rolę akapitów jako spójnych całości myślowych w tworzeniu wypowiedzi pisemnych oraz stosuje rytm akapitowy (przeplatanie akapitów dłuższych i krótszych), • wykorzystuje znajomość zasad tworzenia tezy i hipotezy oraz argumentów przy tworzeniu rozprawki oraz innych tekstów argumentacyjnych, • odróżnia przykład od argumentu, • przeprowadza wnioskowanie jako element wywodu argumentacyjnego, • zgadza się z cudzymi poglądami lub polemizuje z nimi, rzeczowo uzasadniając własne zdanie. <p>Samokształcenie. Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> • uczestniczy w projektach edukacyjnych (np. tworzy różnorodne prezentacje, projekty wystaw, realizuje krótkie filmy z wykorzystaniem technologii multimedialnych), • pogłębia swoją wiedzę przedmiotową i uczestniczy w wykładach publicznych, konkursach itp., • rozwija umiejętności samodzielnej prezentacji wyników swojej pracy, • rozwija umiejętność krytycznego myślenia i formułowania opinii. <p style="text-align: center;">JĘZYK OBCY NOWOŻYTNY</p> <p>Cele kształcenia – wymagania ogólne</p> <p>Znajomość środków językowych</p> <ul style="list-style-type: none"> • uczeń posługuje się podstawowym zasobem środków językowych (leksykalnych, gramatycznych, ortograficznych oraz fonetycznych), umożliwiającym realizację pozostałych wymagań ogólnych w zakresie tematów wskazanych w wymaganiach szczegółowych. <p>Treści nauczania – wymagania szczegółowe</p> <ul style="list-style-type: none"> • uczeń posługuje się podstawowym zasobem środków językowych (leksykalnych, gramatycznych, ortograficznych oraz fonetycznych), umożliwiającym realizację pozostałych wymagań ogólnych w zakresie tematów: nauka i technika (np. odkrycia naukowe, wynalazki, korzystanie z podstawowych urządzeń technicznych i technologii informacyjno-komunikacyjnych). <p style="text-align: center;">PLASTYKA</p> <p>Cele kształcenia – wymagania ogólne</p> <ul style="list-style-type: none"> • doskonalenie umiejętności plastycznych – ekspresja twórcza przejawiająca się w działaniach indywidualnych i zespołowych. <p>Treści nauczania – wymagania szczegółowe. Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> • wyraża w pracach plastycznych uczucia i emocje wobec rzeczywistości, a także płynące z inspiracji muzycznych czy literackich (impresja i ekspresja); rysuje, maluje, ilustruje zjawiska i wydarzenia realne i wyobrażone (także w korelacji z innymi przedmiotami). <p style="text-align: center;">HISTORIA</p> <p>Cele kształcenia – wymagania ogólne</p> <p>Chronologia historyczna</p> <ul style="list-style-type: none"> • odróżnianie przeszłości, teraźniejszości i przyszłości, 	<p>Np. przygotowanie wystąpienia, prezentacji, referatu nt. problemów ruchu drogowego, postaci związanych z motoryzacją i wynalazkami; ocena ich znaczenia</p> <p>Np. przedstawienie ewolucji środków transportu i rozwiązań poprawiających brd; tworzenie prostych wypowiedzi i notatek dot. brd</p> <p>Np. przedstawienie tematów dot. brd różnymi formami artystycznymi: kolaż, komiks, plakat itp.</p>
---	--

Edukacja z zakresu bezpieczeństwa ruchu drogowego...

<ul style="list-style-type: none"> • obliczanie upływu czasu między wydarzeniami historycznymi, • umieszczanie procesów, zjawisk i faktów historycznych w czasie oraz porządkowanie ich i ustalanie związków przyczynowo-skutkowych, • dostrzeganie zmiany w życiu politycznym i społecznym oraz ciągłości w rozwoju kulturowym. <p>Analiza i interpretacja historyczna</p> <ul style="list-style-type: none"> • krytyczne analizowanie informacji uzyskanych z różnych źródeł (w tym kartograficznych), próba wyciągnięcia z nich wniosków, • lokalizacja w przestrzeni procesów, zjawisk i faktów historycznych przy wykorzystaniu map i planów w różnych skalach, • dostrzeganie potrzeby poznawania przeszłości dla rozumienia procesów zachodzących we współczesności. <p>Tworzenie narracji historycznej</p> <ul style="list-style-type: none"> • konstruowanie ciągów narracyjnych przy wykorzystaniu zdobytych informacji źródłowych, • tworzenie krótkich i długich wypowiedzi: planu, notatki, rozprawki, prezentacji. <p>Treści nauczania – wymagania szczegółowe</p> <p>KLASY V–VIII</p> <p>Europa po kongresie wiedeńskim. Uczeń: charakteryzuje najważniejsze przejawy rewolucji przemysłowej (wynalazki i ich zastosowania, obszary uprzemysłowienia, zmiany struktur społecznych i warunków życia).</p>	<p>Np. twórcy i znaczenie różnych wynalazków dla transportu i obywateli</p>
<p style="text-align: center;">WIEDZA O SPOŁECZEŃSTWIE</p> <p>Cele kształcenia – wymagania ogólne</p> <p>Wiedza i rozumienie. Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> • wykorzystuje swą wiedzę do interpretacji wydarzeń życia społecznego, w tym publicznego. <p>Wykorzystanie i tworzenie informacji. Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> • znajduje informacje na temat życia społecznego, w tym publicznego, • wykorzystuje informacje do tworzenia własnej wypowiedzi na temat wydarzeń z życia społecznego, w tym publicznego. <p>Rozumienie siebie oraz rozpoznawanie i rozwiązywanie problemów. Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> • przedstawia własne prawa i obowiązki, • rozpoznaje problemy najbliższego otoczenia i szuka ich rozwiązań. <p>Komunikowanie i współdziałanie. Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> • komunikuje się w sprawach życia społecznego, w tym publicznego, oraz dyskutuje i przedstawia własne argumenty w wybranych sprawach tego typu, • rozpoznaje przypadki wymagające postaw asertywnych, • współpracuje z innymi – dzieli się zadaniami i wywiązuje się z nich, • wykazuje konieczność współdziałania w życiu społecznym i wyjaśnia istotę samorządności. <p>Treści nauczania – wymagania szczegółowe</p> <p>Spoleczna natura człowieka. Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> • rozpoznaje sytuacje wymagające podjęcia decyzji indywidualnej i grupowej, wyjaśnia i stosuje podstawowe sposoby podejmowania wspólnych decyzji, • podaje przykłady trudnych społecznie sytuacji, w których należy zachować się asertywnie; uzasadnia, że można zachować dystans wobec nieaprobowanych przez siebie zachowań innych ludzi lub przeciwstawić się im; przedstawia różne formy zachowań asertywnych, • uzasadnia, że konflikt w grupie może wynikać z różnych przyczyn (sprzeczne interesy, inne cele); przedstawia sposoby rozwiązywania konfliktów oraz analizuje ich zalety i wady. <p>Prawa człowieka. Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> • wykazuje różnice między prawami a wolnościami człowieka; wymienia prawa i wolności osobiste zawarte w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. <p>Nieletni wobec prawa. Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> • przedstawia uprawnienia policjantów i funkcjonariuszy innych służb porządkowych oraz swoje prawa w kontakcie z tymi służbami. <p>Spoleczność lokalna. Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> • rozpoznaje problemy społeczne swojej społeczności lokalnej; formułuje sądy dotyczące tych problemów. <p>Udział obywateli w życiu publicznym – społeczeństwo obywatelskie. Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> • przedstawia formy wpływania obywateli na decyzje władz samorządowych, przykłady realizacji lokalnych inicjatyw mieszkańców finansowanych z budżetów obywatelskich oraz przedsięwzięć podejmowanych przez młodzieżowe rady gminy/miasta. <p>Środki masowego przekazu. Uczeń:</p>	<p>Np. wypadki drogowe jako problem lokalny i globalny; wyszukiwanie informacji na ich temat Np. znaczenie asertywności wobec grupy</p> <p>Np. znaczenie partnerstwa i odpowiedzialności na drodze; Np. przyczyny konfliktów na drodze i ich rozwiązywanie</p> <p>Np. wskazanie rozwiązań poprawiających bezpieczeństwo uczestników ruchu; przedstawienie własnych pomysłów,</p>

<ul style="list-style-type: none"> • przedstawia funkcje i rodzaje środków masowego przekazu; wyjaśnia znaczenie środków masowego przekazu dla wolności słowa, • znajduje w mediach wiadomości na wskazany temat; odróżnia informacje o faktach od komentarzy i opinii; wyjaśnia, na czym powinna polegać rzetelność dziennikarzy; • przedstawia funkcje reklamy i krytycznie analizuje wybrany przekaz reklamowy, • wskazuje cele kampanii społecznych; analizuje materiały z wybranej kampanii tego rodzaju, • wykazuje znaczenie opinii publicznej; znajduje w internecie komunikaty z badań opinii publicznej oraz odczytuje i interpretuje proste wyniki takich badań. <p>Sprawy międzynarodowe. Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> • formułuje sądy w sprawach wybranych problemów społecznych współczesnego świata; rozważa propozycje działań w kierunku poprawy warunków życia innych ludzi na świecie. <p style="text-align: center;">PRZYRODA</p> <p>Cele kształcenia – wymagania ogólne</p> <p>Wiedza</p> <ul style="list-style-type: none"> • poznanie różnych sposobów prowadzenia obserwacji i orientacji w terenie, • poznanie planów i map jako źródeł informacji geograficznych, • poznanie cech i zmian krajobrazu w najbliższej okolicy szkoły. <p>Umiejętności i stosowanie wiedzy w praktyce</p> <ul style="list-style-type: none"> • prowadzenie obserwacji i pomiarów w terenie w tym korzystanie z różnych pomocy: planu, mapy, lupy, kompasu, taśmy mierniczej, lornetki itp., • wykonywanie obserwacji i doświadczeń zgodnie z instrukcją (słowną, tekstową i graficzną), właściwe ich dokumentowanie i prezentowanie wyników, • analizowanie, dokonywanie opisu, porównywanie, klasyfikowanie, korzystanie z różnych źródeł informacji (np. własnych obserwacji, badań, doświadczeń, tekstów, map, tabel, fotografii, filmów, technologii informacyjno-komunikacyjnych), • stosowanie zasad dbałości o własne zdrowie, w tym zapobieganie chorobom, • dostrzeganie zależności występujących między poszczególnymi składnikami środowiska przyrodniczego, jak również między składnikami środowiska a działalnością człowieka. <p>Kształtowanie postaw – wychowanie</p> <ul style="list-style-type: none"> • właściwe reagowanie na niebezpieczeństwa zagrażające życiu i zdrowiu, • doskonalenie umiejętności dbałości o własne ciało, jak i najbliższe otoczenie, • przyjmowanie postaw współodpowiedzialności za stan najbliższej okolicy; działania na rzecz środowiska lokalnego; świadome działania na rzecz ochrony środowiska przyrodniczego i ochrony przyrody. <p>Treści kształcenia – wymagania szczegółowe</p> <p>Orientacja w terenie. Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> • opisuje przebieg linii widnokregu, wymienia nazwy kierunków głównych, • wyznacza kierunki główne za pomocą kompasu oraz kierunek północny za pomocą gnomonu i wskazuje je w terenie, • podaje różnice między planem a mapą, • wykonuje i opisuje szkic okolicy szkoły, • odczytuje informacje z planu i mapy posługując się legendą, • wskazuje na planie i mapie miejsce obserwacji i obiekty w najbliższym otoczeniu szkoły, • korzysta z planu i mapy wielkoskalowej podczas planowania wycieczki. <p>Ja i moje otoczenie. Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> • proponuje rodzaje wypoczynku i określa zasady bezpieczeństwa z nimi związane, • prezentuje podstawowe zasady opatrywania uszkodzeń skóry. <p style="text-align: center;">GEOGRAFIA</p> <p>Cele kształcenia – wymagania ogólne</p> <p>Wiedza geograficzna</p> <ul style="list-style-type: none"> • poznanie zróżnicowanych form działalności człowieka w środowisku, ich uwarunkowań i konsekwencji oraz dostrzeganie potrzeby racjonalnego gospodarowania zasobami przyrody. <p>Umiejętności i stosowanie wiedzy w praktyce</p> <ul style="list-style-type: none"> • prowadzenie obserwacji i pomiarów w terenie, analizowanie pozyskanych danych i formułowanie wniosków na ich podstawie, • korzystanie z planów, map, fotografii, rysunków, wykresów, diagramów, danych artystycznych, tekstów źródłowych oraz technologii informacyjno-komunikacyjnych w celu zdobywania, przetwarzania i prezentowania informacji geograficznych, 	<p>rozwiązań, strategii; podejmowanie aktywności na rzecz poprawy brd w swojej okolicy Np. analiza etapów tworzenia i realizacji kampanii oraz jej efektywność na przykładzie kampanii prowadzonej w Polsce lub innym państwie; wskazanie dobrych i złych cech kampanii; efektywne porozumiewanie się Np. Polska na tle innych państw pod względem wypadków drogowych</p> <p>Np. zaplanowanie, przeprowadzenie, opracowanie, dokonanie analizy i zaprezentowanie wyników z obserwacji zachowań wybranej grupy uczestników ruchu</p> <p>Np. wypadki drogowe jako jedna z głównych przyczyn śmierci młodych osób Np. konsekwencje zażywania leków, narkotyków, alkoholu na zachowanie w ruch drogowym</p> <p>Np. ciekawe rozwiązania inżynierskie dot. transportu w okolicy; planowanie dojazdu do ciekawych miejsc w okolicy</p>
--	---

Edukacja z zakresu bezpieczeństwa ruchu drogowego...

- interpretowanie map różnej treści,
- rozwijanie umiejętności percepcji przestrzeni i wyobraźni przestrzennej,
- wykorzystywanie zdobytej wiedzy i umiejętności geograficznych w życiu codziennym.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

Mapa Polski: mapa ogólnogeograficzna, krajobrazowa, turystyczna (drukowana i cyfrowa), skala mapy, znaki na mapie, treść mapy. Uczeń:

- stosuje legendę mapy do odczytywania informacji oraz skalę mapy do obliczania odległości między wybranymi obiektami,
- czyta treść mapy lub planu najbliższego otoczenia szkoły, odnosząc je do elementów środowiska geograficznego obserwowanych w terenie.

Krajobrazy Polski. Uczeń:

- przedstawia pozytywne i negatywne zmiany w krajobrazach powstałe w wyniku działalności człowieka,
- dokonuje oceny krajobrazu najbliższego otoczenia szkoły pod względem jego piękna oraz ładu i estetyki zagospodarowania podczas zajęć realizowanych w terenie oraz proponuje zmiany w jego zagospodarowaniu.

Współrzędne geograficzne. Uczeń:

- na podstawie podanych współrzędnych geograficznych wskazuje położenie punktów i obszarów na mapach w różnych skalach,
- wyznacza w terenie współrzędne dowolnych punktów (za pomocą mapy lub GPS).

Własny region. Uczeń:

- projektuje trasę wycieczki krajoznawczej po własnym regionie na podstawie wyszukanych źródeł informacji oraz w miarę możliwości przeprowadza ją w terenie.

BIOLOGIA

Cele kształcenia – wymagania ogólne

Znajomość uwarunkowań zdrowia człowieka. Uczeń:

- analizuje związek między własnym postępowaniem a zachowaniem zdrowia oraz rozpoznaje sytuacje wymagające konsultacji lekarskiej.

Postawa wobec przyrody i środowiska. Uczeń:

- uzasadnia konieczność ochrony przyrody,
- prezentuje postawę szacunku wobec siebie i wszystkich istot żywych,
- opisuje i prezentuje postawę i zachowania człowieka odpowiedzialnie korzystającego z dóbr przyrody.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

Homeostaza. Uczeń:

- analizuje współdziałanie poszczególnych układów narządów w utrzymaniu niektórych parametrów środowiska wewnętrznego na określonym poziomie (temperatura, poziom glukozy we krwi, ilość wody w organizmie),
- przedstawia zdrowie jako stan równowagi środowiska wewnętrznego organizmu oraz choroby jako zaburzenia homeostazy,
- analizuje informacje dołączane do leków oraz wyjaśnia, dlaczego nie należy bez wyraźnej potrzeby przyjmować leków ogólnodostępnych i suplementów.

Zagrożenia różnorodności biologicznej. Uczeń:

- analizuje wpływ człowieka na różnorodność biologiczną;
- uzasadnia konieczność ochrony różnorodności biologicznej;
- przedstawia formy ochrony przyrody w Polsce oraz uzasadnia konieczność ich stosowania dla zachowania gatunków i ekosystemów.

CHEMIA

Cele kształcenia – wymagania ogólne

Pozyskiwanie, przetwarzanie i tworzenie informacji. Uczeń:

- pozyskuje i przetwarza informacje z różnorodnych źródeł z wykorzystaniem technologii informacyjno-komunikacyjnych,
- ocenia wiarygodność uzyskanych danych,
- konstruuje wykresy, tabele i schematy na podstawie dostępnych informacji.

Rozumowanie i zastosowanie nabytej wiedzy do rozwiązywania problemów. Uczeń:

- opisuje właściwości substancji i wyjaśnia przebieg prostych procesów chemicznych,
- wskazuje na związek właściwości różnorodnych substancji z ich zastosowaniami i ich wpływem na środowisko naturalne,
- respektuje podstawowe zasady ochrony środowiska.

oraz związane z nimi treści nauczania – wymagania szczegółowe, np.:

Substancje i ich właściwości. Uczeń:

- rozpoznaje znaki ostrzegawcze (piktogramy) stosowane przy oznakowaniu substancji niebezpiecznych; wymienia podstawowe zasady bezpiecznej pracy z odczynnikami chemicznymi,
- przeprowadza obliczenia z wykorzystaniem pojęć: masa, gęstość i objętość.

Np. znaczenie planowania przestrzennego i topografii miejscowości dla bezpieczeństwa drogowego; znaczenie zarządzania zasobami; znajomość niebezpiecznych miejsc w miejscowości / drodze do szkoły
Np. korzystanie z map, GPS; przygotowanie trasy wycieczki: pieszej, rowerowej, środkami komunikacji publicznej

Np. wpływ rozwój techniki i transportu na środowisko; zrównoważony rozwój
Np. wpływ niektórych chorób na zachowanie w ruchu drogowym; niepełnosprawni w ruchu drogowym; potrzeby i rozwiązania dla osób starszych i niepełnosprawnych w ruchu drogowym
Np. konsekwencje rozwoju motoryzacji dla ekosystemu

Reakcje chemiczne. Uczeń:

- opisuje i porównuje zjawisko fizyczne i reakcję chemiczną; podaje przykłady zjawisk fizycznych i reakcji chemicznych zachodzących w otoczeniu człowieka; projektuje i przeprowadza doświadczenia ilustrujące zjawisko fizyczne i reakcję chemiczną,
- na podstawie obserwacji klasyfikuje przemiany do reakcji chemicznych i zjawisk fizycznych.

Tlen, wodór i ich związki chemiczne. Uczeń:

- wskazuje przyczyny i skutki spadku stężenia ozonu w stratosferze ziemskiej; proponuje sposoby zapobiegania powiększaniu się „dziury ozonowej”,
- wymienia źródła, rodzaje i skutki zanieczyszczeń powietrza; wymienia sposoby postępowania pozwalające chronić powietrze przed zanieczyszczeniami.

Związki węgla z wodorem – węglowodory. Uczeń:

- wymienia nazwy produktów destylacji ropy naftowej, wskazuje ich zastosowania.

FIZYKA

Cele kształcenia – wymagania ogólne

- wykorzystanie pojęć i wielkości fizycznych do opisu zjawisk oraz wskazywanie ich przykładów w otaczającej rzeczywistości.
- rozwiązywanie problemów z wykorzystaniem praw i zależności fizycznych,
- planowanie i przeprowadzanie obserwacji lub doświadczeń oraz wnioskowanie na podstawie ich wyników,
- posługiwanie się informacjami pochodzącymi z analizy materiałów źródłowych, w tym tekstów popularnonaukowych.

oraz związane z nimi treści nauczania – wymagania szczegółowe, np.:

Wymagania przekrojowe. Uczeń:

- wyodrębnia z tekstów, tabel, diagramów lub wykresów, rysunków schematycznych lub blokowych informacje kluczowe dla opisywanego zjawiska bądź problemu; ilustruje je w różnych postaciach,
- wyodrębnia zjawisko z kontekstu, nazywa je oraz wskazuje czynniki istotne i nieistotne dla jego przebiegu,
- rozróżnia pojęcia: obserwacja, pomiar, doświadczenie; przeprowadza wybrane obserwacje, pomiary i doświadczenia korzystając z ich opisów,
- opisuje przebieg doświadczenia lub pokazu; wyróżnia kluczowe kroki i sposób postępowania oraz wskazuje rolę użytych przyrządów,
- przeprowadza obliczenia i zapisuje wynik zgodnie z zasadami zaokrąglania oraz zachowaniem liczby cyfr znaczących wynikającej z dokładności pomiaru lub z danych,
- przelicza wielokrotności i podwielokrotności (mikro-, mili-, centy-, hekto-, kilo-, mega-),
- rozpoznaje zależność rosnącą bądź malejącą na podstawie danych z tabeli lub na podstawie wykresu; rozpoznaje proporcjonalność prostą na podstawie wykresu,
- przestrzega zasad bezpieczeństwa podczas wykonywania obserwacji, pomiarów i doświadczeń.

Ruch i siły. Uczeń:

- opisuje i wskazuje przykłady względności ruchu,
- wyróżnia pojęcia tor i droga,
- przelicza jednostki czasu (sekunda, minuta, godzina),
- posługuje się pojęciem prędkości do opisu ruchu prostoliniowego; oblicza jej wartość i przelicza jej jednostki; stosuje do obliczeń związek prędkości z drogą i czasem, w którym została przebyta,
- nazywa ruchem jednostajnym ruch, w którym droga przebyta w jednostkowych przedziałach czasu jest stała,
- wyznacza wartość prędkości i drogę z wykresów zależności prędkości i drogi od czasu dla ruchu prostoliniowego odcinkami jednostajnego oraz rysuje te wykresy na podstawie podanych informacji,
- nazywa ruchem jednostajnie przyspieszonym ruch, w którym wartość prędkości rośnie w jednostkowych przedziałach czasu o tę samą wartość, a ruchem jednostajnie opóźnionym – ruch, w którym wartość prędkości maleje w jednostkowych przedziałach czasu o tę samą wartość,
- posługuje się pojęciem przyspieszenia do opisu ruchu prostoliniowego jednostajnie przyspieszonego i jednostajnie opóźnionego; wyznacza wartość przyspieszenia wraz z jednostką; stosuje do obliczeń związek przyspieszenia ze zmianą prędkości i czasem, w którym ta zmiana nastąpiła ($\Delta v = a \cdot \Delta t$),
- wyznacza zmianę prędkości i przyspieszenie z wykresów zależności prędkości od czasu dla ruchu prostoliniowego jednostajnie zmiennego (przyspieszonego lub opóźnionego),
stosuje pojęcie siły jako działania skierowanego (wektor); wskazuje wartość, kierunek

Edukacja z zakresu bezpieczeństwa ruchu drogowego...

i zwrot wektora siły; posługuje się jednostką siły,

- rozpoznaje i nazywa siły, podaje ich przykłady w różnych sytuacjach praktycznych (siły: ciężkości, nacisku, sprężystości, oporów ruchu),
- wyznacza i rysuje siłę wypadkową dla sił o jednakowych kierunkach; opisuje i rysuje siły, które się równoważą,
- opisuje wzajemne oddziaływanie ciał posługując się trzecią zasadą dynamiki;
- analizuje zachowanie się ciał na podstawie pierwszej zasady dynamiki;
- posługuje się pojęciem masy jako miary bezwładności ciał; analizuje zachowanie się ciał na podstawie drugiej zasady dynamiki i stosuje do obliczeń związków między siłą i masą a przyspieszeniem,
- opisuje spadek swobodny jako przykład ruchu jednostajnie przyspieszonego;
- posługuje się pojęciem siły ciężkości; stosuje do obliczeń związków między siłą, masą i przyspieszeniem grawitacyjnym.

Energia. Uczeń:

- posługuje się pojęciem pracy mechanicznej wraz z jej jednostką; stosuje do obliczeń związków pracy z siłą i drogą, na jakiej została wykonana;
- posługuje się pojęciem mocy wraz z jej jednostką; stosuje do obliczeń związków mocy z pracą i czasem, w którym została wykonana;
- posługuje się pojęciem energii kinetycznej, potencjalnej grawitacji i potencjalnej sprężystości; opisuje wykonaną pracę jako zmianę energii;
- wyznacza zmianę energii potencjalnej grawitacji oraz energii kinetycznej;
- wykorzystuje zasadę zachowania energii do opisu zjawisk oraz zasadę zachowania energii mechanicznej do obliczeń.

MATEMATYKA

Cele kształcenia – wymagania ogólne

Sprawności rachunkowa

- wykonywanie nieskomplikowanych obliczeń w pamięci lub w działaniach trudniejszych pisemnie oraz wykorzystanie tych umiejętności w sytuacjach praktycznych,
- weryfikowanie i interpretowanie otrzymanych wyników oraz ocena sensowności rozwiązania.

Wykorzystanie i tworzenie informacji

- odczytywanie i interpretowanie danych przedstawionych w różnej formie oraz ich przetwarzanie.
- interpretowanie i tworzenie tekstów o charakterze matematycznym oraz graficzne przedstawianie danych.

Rozumowanie i argumentacja

- przeprowadzanie prostego rozumowania, podawanie argumentów uzasadniających poprawność rozumowania, rozróżnianie dowodu od przykładu.

oraz związane z nimi treści nauczania – wymagania szczegółowe

INFORMATYKA

Cele kształcenia – wymagania ogólne

- rozumienie, analizowanie i rozwiązywanie problemów na bazie logicznego i abstrakcyjnego myślenia, myślenia algorytmicznego i sposobów reprezentowania informacji,
- programowanie i rozwiązywanie problemów z wykorzystaniem komputera oraz innych urządzeń cyfrowych: układanie i programowanie algorytmów, organizowanie, wyszukiwanie i udostępnianie informacji, posługiwanie się aplikacjami komputerowymi,
- posługiwanie się komputerem, urządzeniami cyfrowymi i sieciami komputerowymi, w tym znajomość zasad działania urządzeń cyfrowych i sieci komputerowych oraz wykonywanie obliczeń i programów.

TECHNIKA

Cele kształcenia – wymagania ogólne

Rozpoznawanie i opis działania elementów środowiska technicznego

- postrzeganie elementów środowiska technicznego jako dobro materialne stworzone przez człowieka,
- identyfikowanie różnorodnych elementów technicznych w najbliższym otoczeniu,
- klasyfikowanie elementów technicznych do określonej grupy (budowlanej, mechanicznej, elektrycznej, komunikacyjnej itp.),
- określanie zalet i wad rozwiązań materiałowych i konstrukcyjnych zastosowanych do produkcji wytworów technicznych,
- wykrywanie, ocenianie i usuwanie nieprawidłowości w działaniu sprzętu technicznego,
- wyszukiwanie informacji na temat nowoczesnych dziedzin techniki, ciekawostek

Np. analizowanie testów dotyczących urządzeń zabezpieczających w samochodach i zachowań ciała ludzkiego podczas wypadku drogowego; wspomaganie się technologią w ocenie brd i uczestników ruchu

<p>i wynalazków technicznych.</p> <p>Dostrzeganie wartości i zagrożeń techniki w aspekcie integralnego rozwoju człowieka i poszanowania jego godności</p> <ul style="list-style-type: none"> rozpoznawanie osiągnięć technicznych, które przysłużyły się rozwojowi postępu technicznego, a tym samym człowiekowi (lżejsza praca, komfort życia), charakterystyka zagrożeń występujących we współczesnej cywilizacji spowodowanych postępowaniem technicznymi (wojny, terroryzm, zanieczyszczenie środowiska, zagrożenie zdrowia psychicznego i somatycznego itp.), przewidywanie zagrożeń ze strony różnych wytworów techniki i urządzeń technicznych. <p>Rozwijanie kreatywności technicznej</p> <ul style="list-style-type: none"> rozwijanie zainteresowań technicznych, przyjmowanie postawy twórczej, racjonalizatorskiej. <p>Przyjmowanie postawy proekologicznej</p> <ul style="list-style-type: none"> przyjmowanie postawy odpowiedzialności za współczesny i przyszły stan środowiska, eko-technologie pomocne w ochronie środowiska, ekologiczne postępowanie z wytworami technicznymi, szczególnie zużytymi. <p>Treści nauczania – wymagania szczegółowe</p> <p>Kultura pracy. Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> posługuje się nazewnictwem technicznym, jest świadomym i odpowiedzialnym użytkownikiem wytworów techniki, śledzi postęp techniczny oraz dostrzega i poznaje zmiany zachodzące w technice wokół niego. <p>Wychowanie komunikacyjne. Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> bezpiecznie uczestniczy w ruchu drogowym, jako pieszy, pasażer i rowerzysta, interpretuje znaki drogowe dotyczące pieszego i rowerzysty, konserwuje i reguluje rower oraz przygotowuje go do jazdy z zachowaniem zasad bezpieczeństwa. <p>Dokumentacja techniczna. Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> odczytuje i interpretuje informacje zamieszczone w instrukcjach obsługi urządzeń, na tabliczce znamionowej, opakowaniach żywności, metkach odzieżowych, elementach elektronicznych itp. <p>Technologia wytwarzania. Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> bezpiecznie posługuje się narzędziami, przyborami i urządzeniami, opracowuje harmonogram działań przy różnych formach organizacyjnych pracy, reguluje urządzenia techniczne, dokonyuje pomiarów za pomocą odpowiedniego sprzętu pomiarowego, dokonyuje montażu poszczególnych części w całość. <p style="text-align: center;">WYCHOWANIE FIZYCZNE</p> <p>Cele kształcenia – wymagania ogólne</p> <ul style="list-style-type: none"> kształtowanie umiejętności rozpoznawania i oceny własnego rozwoju fizycznego oraz sprawności fizycznej, zachęcanie do uczestnictwa w rekreacyjnych i sportowych formach aktywności fizycznej, poznawanie i stosowanie zasad bezpieczeństwa podczas aktywności fizycznej, kształtowanie umiejętności rozumienia związku aktywności fizycznej ze zdrowiem oraz praktykowania zachowań prozdrowotnych, kształtowanie umiejętności osobistych i społecznych sprzyjających całonocnej aktywności fizycznej. <p>Treści kształcenia – wymagania szczegółowe</p> <p>KLASA IV</p> <p>Aktywność fizyczna. Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> opisuje sposób wykonywania poznawanych umiejętności ruchowych, wymienia miejsca, obiekty i urządzenia w najbliższej okolicy, które można wykorzystać do aktywności fizycznej. <p>Bezpieczeństwo w aktywności fizycznej. Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> wymienia osoby, do których należy zwrócić się o pomoc w sytuacji zagrożenia zdrowia lub życia, wybiera bezpieczne miejsce do zabaw i gier ruchowych. <p>KLASY V i VI</p> <p>Bezpieczeństwo w aktywności fizycznej. Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> omawia sposoby postępowania w sytuacji zagrożenia zdrowia lub życia, wymienia zasady bezpiecznego korzystania ze sprzętu sportowego, korzysta bezpiecznie ze sprzętu i urządzeń sportowych. 	<p>Np. wizytowanie warsztatu samochodowego, sklepu rowerowego, fabryki samochodów</p> <p>Np. orientowanie się w nowinkach technicznych i rozwiązaniach związanych z transportem, np. pojazd hybrydowy, elektryczny, biopaliwo, śluza rowerowa</p> <p>Np. dokonanie prostych napraw w rowerze zgodnie z instrukcją; montowanie urządzeń poprawiających widoczność</p>
---	--

<ul style="list-style-type: none"> • ocenia własne zachowania związane ze zdrowiem, ustala indywidualny plan działania na rzecz własnego zdrowia, • ustala, co sam może zrobić, aby stworzyć warunki środowiskowe i społeczne, które są korzystne dla zdrowia (ochrona środowiska przyrodniczego, wsparcie społeczne, komunikacja interpersonalna, współpraca osób, instytucji i organizacji na rzecz zdrowia itp.). <p style="text-align: center;">ETYKA</p> <p>Cele kształcenia – wymagania ogólne Kształtowanie wrażliwości aksjologicznej i refleksyjności</p> <ul style="list-style-type: none"> • rozwijanie empatii, • klaryfikacja wartości, • analizowanie doświadczeń moralnych, • rozwijanie kultury logicznej i umiejętności kreatywnego myślenia. <p>Tworzenie wypowiedzi</p> <ul style="list-style-type: none"> • formułowanie sądów wartościujących oraz ich uzasadnianie, • rozwijanie umiejętności dyskusowania, <p>Kształtowanie postaw</p> <ul style="list-style-type: none"> • wspomaganie ucznia w interioryzowaniu wartości i norm moralnych, • charakteryzowanie i kształtowanie postaw moralnych – w szczególności postawy szacunku wobec każdego człowieka. <p>Samokształcenie</p> <ul style="list-style-type: none"> • rozwijanie umiejętności samodzielnego poszukiwania informacji, ich wartościowania oraz rzetelnego i odpowiedzialnego korzystania z wiedzy. • identyfikowanie i eliminowanie czynników ograniczających sprawczość, <p>oraz związane z nimi treści nauczania – wymagania szczegółowe.</p>	
<p style="text-align: center;">PODSTAWA PROGRAMOWA KSZTAŁCENIA OGÓLNEGO DLA BRANŻOWEJ SZKOŁY I STOPNIA</p> <p>Cel edukacji w branżowej szkole I stopnia: przygotowanie uczniów do uzyskania kwalifikacji zawodowych, a także, jak w przypadku innych typów szkół, do pracy i życia w warunkach współczesnego świata. Kształcenie ogólne w branżowej szkole I stopnia otwiera proces uczenia się przez całe życie. Poza kształceniem zawodowym, branżowa szkoła I stopnia ma za zadanie wyposażyć uczniów w odpowiedni zasób wiedzy ogólnej, która stanowi fundament wykształcenia, umożliwiający zdobycie podczas dalszej nauki zróżnicowanych kwalifikacji zawodowych oraz umożliwiający kontynuację kształcenia w branżowej szkole II stopnia, a następnie jej późniejsze doskonalenie lub modyfikowanie.</p> <p style="text-align: center;">JĘZYK POLSKI</p> <p>Cele kształcenia – wymagania ogólne Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji. Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> • rozumie teksty słowne i pisemne o skomplikowanej budowie, <p>Tworzenie wypowiedzi. Uczeń buduje wypowiedzi o wyższym stopniu złożoności i stosuje w nich podstawowe zasady logiki i retoryki, a także ma świadomość własnej kompetencji językowej.</p> <p style="text-align: center;">JĘZYK OBCY NOWOŻYTNY</p> <p>Cele kształcenia – wymagania ogólne</p> <ul style="list-style-type: none"> • znajomość środków językowych, • rozumienie wypowiedzi, • tworzenie wypowiedzi, • reagowanie na wypowiedzi, • przetwarzanie wypowiedzi, • poziom dla początkujących i dla kontynuujących naukę. <p>Cele kształcenia – wymagania szczegółowe Uczeń posługuje się podstawowym zasobem środków językowych (leksykalnych, gramatycznych, ortograficznych oraz fonetycznych), umożliwiającym realizację pozostałych wymagań ogólnych w zakresie następujących tematów:</p> <ul style="list-style-type: none"> • życie rodzinne i towarzyskie (np. okresy życia, członkowie rodziny, koledzy, przyjaciele, czynności życia codziennego, formy spędzania czasu wolnego, święta i uroczystości, styl życia, konflikty i problemy), • podróżowanie i turystyka (np. środki transportu, informacja turystyczna, baza noclegowa, wycieczki, zwiedzanie), • sport (np. dyscypliny sportu, sprzęt sportowy, imprezy sportowe, sport wyczynowy), • zdrowie (np. samopoczucie, choroby, ich objawy i leczenie, higieniczny tryb życia), • nauka i technika (np. odkrycia naukowe, obsługa i korzystanie z podstawowych urządzeń technicznych, technologie informacyjno-komunikacyjne). <p style="text-align: center;">WIEDZA O SPOŁECZEŃSTWIE</p>	

Edukacja z zakresu bezpieczeństwa ruchu drogowego...

Cele kształcenia – wymagania ogólne

Wykorzystanie i tworzenie informacji. Uczeń:

- znajduje i wykorzystuje informacje na temat sposobu, w jaki prawo reguluje życie obywateli,
- wyraża własne zdanie w wybranych sprawach na różnych forach publicznych i uzasadnia je,
- jest otwarty na odmienne poglądy.

Rozpoznawanie i rozwiązywanie problemów. Uczeń rozpoznaje prawne aspekty codziennych problemów życiowych i szuka ich rozwiązania.

Znajomość podstaw ustroju Rzeczypospolitej Polskiej. Uczeń opisuje sposób i zakres działania organów władzy sądowniczej oraz organów ścigania w Rzeczypospolitej Polskiej.

Cele kształcenia – wymagania ogólne

Młody obywatel w urzędzie. Uczeń:

- ustala, w jakim urzędzie i w jaki sposób uzyskuje się dowód osobisty, paszport, prawo jazdy, jak rejestruje się motocykl i samochód,
- uzyskuje informację publiczną na zadany temat w odpowiednim urzędzie,
- wyjaśnia, co może zrobić obywatel, gdy nie zgadza się z decyzją urzędu,
- sporządza urzędowy wniosek, skargę i odwołanie.

Prawo i sądy. Uczeń:

- wymienia podstawowe zasady prawa (prawo nie działa wstecz, domniemanie niewinności, nie ma winy bez prawa, nieznajomość prawa szkodzi) i wyjaśnia konsekwencje ich łamania,
- wymienia źródła prawa; znajduje wskazany akt prawny i interpretuje proste przepisy prawne,
- wyjaśnia różnice między prawem cywilnym, karnym i administracyjnym; wskazuje w jakim kodeksie można znaleźć przepisy dotyczące konkretnej sprawy,
- przedstawia uczestników i przebieg procesu sądowego: cywilnego i karnego; uzasadnia znaczenie mediacji.

Bezpieczeństwo. Uczeń:

- charakteryzuje najważniejsze zadania prokuratury i Policji,
- przedstawia uprawnienia policjantów i innych służb porządkowych; rozpoznaje przejawy ich naruszania,
- nawiązuje kontakt (osobisty, telefoniczny lub mailowy) z funkcjonariuszem Policji i na podstawie uzyskanych informacji sporządza notatkę lub wykres dotyczący przestępczości w swojej okolicy,
- wymienia przestępstwa, których ofiarą najczęściej padają młodzi ludzie; wie, jak można próbować ich uniknąć, i przestrzega zasad bezpiecznego zachowania się w sytuacji zagrożenia,
- wyjaśnia, na jakich zasadach nieletni odpowiadają za popełnienie przestępstwa (środki wychowawcze i poprawcze),
- przedstawia przepisy prawne dotyczące sprzedaży i konsumpcji alkoholu, papierosów i narkotyków i wskazuje na konsekwencje ich łamania.

PODSTAWY PRZEDSIĘBIORCZOŚCI

Cele kształcenia – wymagania ogólne

Komunikacja i podejmowanie decyzji

- uczeń wykorzystuje formy komunikacji werbalnej i niewerbalnej; podejmuje decyzje i ocenia ich skutki, zarówno pozytywne, jak i negatywne.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

Człowiek przedsiębiorczy

- podejmuje racjonalne decyzje, opierając się na posiadanych informacjach, i ocenia skutki własnych działań,
- odczytuje informacje zawarte w reklamach, odróżniając je od elementów perswazyjnych; wskazuje pozytywne i negatywne przykłady wpływu reklamy na konsumentów.

Państwo, gospodarka

- wymienia źródła dochodów i rodzaje wydatków państwa.

GEOGRAFIA

Cele kształcenia – wymagania ogólne

- wykorzystanie różnych źródeł informacji do analizy i prezentowania współczesnych problemów przyrodniczych, gospodarczych, społecznych, kulturowych i politycznych,
- formułowanie i weryfikowanie hipotez dotyczących problemów współczesnego świata,
- rozumienie relacji człowiek – przyroda – społeczeństwo w skali globalnej i regionalnej.

Np. skutki prawne, ekonomiczne, społeczne wypadków drogowych; młodzi sprawcy i ofiary wypadków drogowych; problem „młodych kierowców”

Np. koszty kolizji i wypadków drogowych

<p>Treści nauczania – wymagania szczegółowe Zróżnicowanie gospodarcze świata</p> <ul style="list-style-type: none"> • ocenia rolę nowoczesnych usług komunikacyjnych w funkcjonowaniu gospodarki i w życiu codziennym, • wyjaśnia zmiany zachodzące w kierunkach i natężeniu ruchu osób i towarów, • wskazuje przykłady lokalizacji nowoczesnych terminali i ich rolę w rozwoju regionów. <p>Relacja człowiek – środowisko przyrodnicze a zrównoważony rozwój</p> <ul style="list-style-type: none"> • formułuje problemy wynikające z eksploatacji zasobów odnawialnych i nieodnawialnych; potrafi przewidzieć przyrodnicze i pozapryrodnicze przyczyny i skutki zakłóceń równowagi ekologicznej, • rozróżnia przyczyny zachodzących współcześnie globalnych zmian klimatu (ocieplenia globalnego) i ocenia rozwiązania podejmowane w skali globalnej i regionalnej zapobiegające temu zjawisku. <p style="text-align: center;">CHEMIA</p> <p>Cele kształcenia – wymagania ogólne Wykorzystanie, przetwarzanie i tworzenie informacji.</p> <ul style="list-style-type: none"> • uczeń korzysta z chemicznych tekstów źródłowych, pozyskuje, analizuje, ocenia i przetwarza informacje pochodzące z różnych źródeł, ze szczególnym uwzględnieniem mediów i internetu. <p>Rozumowanie i zastosowanie nabytej wiedzy do rozwiązywania problemów. Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> • wykazuje związek składu chemicznego, budowy i właściwości substancji z ich zastosowaniami, • posługuje się zdobytą wiedzą chemiczną w życiu codziennym w kontekście dbałości o własne zdrowie i ochrony środowiska naturalnego. <p>Treści nauczania – wymagania szczegółowe Chemia wspomaga nasze zdrowie. Chemia w kuchni. Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> • tłumaczy, na czym mogą polegać i od czego mogą zależeć lecznicze i toksyczne właściwości substancji chemicznych (dawka, rozpuszczalność w wodzie, rozdrobnienie, sposób przenikania do organizmu) aspiryny, nikotyny, alkoholu etylowego, • wyszukuje informacje na temat działania składników popularnych leków. <p>Paliwa – obecnie i w przyszłości. Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> • podaje przykłady surowców naturalnych wykorzystywanych do uzyskiwania energii (bezpośrednio i po przetworzeniu), • opisuje przebieg destylacji ropy naftowej i węgla kamiennego; wymienia nazwy produktów tych procesów i uzasadnia ich zastosowania, • wyjaśnia pojęcie liczby oktanowej (LO) i podaje sposoby zwiększania LO benzyny, • tłumaczy, na czym polega kraking oraz reforming, i uzasadnia konieczność prowadzenia tych procesów w przemyśle, • proponuje alternatywne źródła energii – analizuje możliwości ich zastosowań (biopaliwa, wodór, energia słoneczna, wodna, jądrowa, geotermalne itd.), • analizuje wpływ różnorodnych sposobów uzyskiwania energii na stan środowiska przyrodniczego. <p style="text-align: center;">FIZYKA</p> <p>Cele kształcenia – wymagania ogólne</p> <ul style="list-style-type: none"> • wykorzystanie wielkości fizycznych do opisu poznanych zjawisk lub rozwiązania prostych zadań obliczeniowych, • przeprowadzanie doświadczeń i wyciąganie wniosków z otrzymanych wyników, • wskazywanie w otaczającej rzeczywistości przykładów zjawisk opisywanych za pomocą poznanych praw i zależności fizycznych, • posługiwanie się informacjami pochodzącymi z analizy przeczytanych tekstów. <p style="text-align: center;">MATEMATYKA</p> <p>Cele kształcenia – wymagania ogólne</p> <ul style="list-style-type: none"> • wykorzystanie informacji, • wykorzystanie i interpretowanie reprezentacji, • użycie i tworzenie strategii, • rozumowanie i argumentacja. <p style="text-align: center;">INFORMATYKA</p> <p>Cele kształcenia – wymagania ogólne</p> <ul style="list-style-type: none"> • wyszukiwanie, gromadzenie i przetwarzanie informacji z różnych źródeł, • opracowywanie za pomocą komputera: rysunków, tekstów, danych liczbowych, motywów, animacji, prezentacji multimedialnych, • wykorzystanie komputera oraz programów i gier edukacyjnych do poszerzania wiedzy i umiejętności z różnych dziedzin oraz do rozwijania zainteresowań.	<p>Np. działania krajowe, europejskie, światowe na rzecz poprawy brd; rozwiązania dot. brd w państwach wysoko zmotoryzowanych</p>
---	---

Edukacja z zakresu bezpieczeństwa ruchu drogowego...

WYCHOWANIE FIZYCZNE

Cele kształcenia – wymagania ogólne

Przygotowanie do aktywności fizycznej przez całe życie oraz ochrona i doskonalenie zdrowia

własnego oraz innych, w szczególności:

- uświadomienie potrzeby aktywności fizycznej przez całe życie,
- stosowanie w życiu codziennym zasad prozdrowotnego stylu życia,
- działanie jako krytyczny konsument (odbiorca) sportu,
- umiejętności sprzyjające zapobieganiu chorobom i doskonaleniu zdrowia fizycznego, psychicznego i społecznego.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

Edukacja zdrowotna. Uczeń:

- wyjaśnia, dlaczego zdrowie jest wartością dla człowieka i zasobem dla społeczeństwa oraz na czym polega dbałość o zdrowie w okresie młodości i wczesnej dorosłości,
- wyjaśnia, co oznacza odpowiedzialność za zdrowie własne i innych ludzi,
- wyjaśnia, na czym polega praca nad sobą dla zwiększenia wiary w siebie, poczucia własnej wartości i umiejętności podejmowania decyzji,
- wyjaśnia, jaki jest związek między zdrowiem i środowiskiem oraz co sam może zrobić, aby tworzyć środowisko sprzyjające zdrowiu.

EDUKACJA DLA BEZPIECZEŃSTWA

Cele kształcenia – wymagania ogólne

Przygotowanie do sytuacji zagrożeń

- uczeń zna zasady postępowania w przypadku wystąpienia zagrożenia życia, zdrowia lub mienia; zna zasady planowania i organizowania działań.

Opanowanie zasad pierwszej pomocy

- *uczeń umie udzielać pierwszej pomocy poszkodowanym w różnych stanach zagrażających życiu i zdrowiu.*

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

Pierwsza pomoc w nagłych wypadkach (zachowanie ratownika). Uczeń:

- *omawia podstawowe zasady postępowania ratownika w miejscu wypadku,*
- *ocenia sytuację w miejscu wypadku,*
- *zabezpiecza miejsce wypadku i wzywa profesjonalną pomoc,*
- *omawia zasady zapewnienia bezpieczeństwa ratownikowi, poszkodowanym i świadkom zdarzenia,*
- *wymienia środki przydatne przy udzielaniu pierwszej pomocy,*
- *ocenia stan poszkodowanego i demonstruje sposób skontrolowania jego funkcji życiowych,*
- *udziela pierwszej pomocy w przypadkach oparzeń, złamań i zwichnięć, krwotoków, dławienia się ciałem obcym, utraty przytomności, utraty oddechu, zatrzymania krążenia, wstrząsu pourazowego.*

ETYKA

Cele kształcenia – wymagania ogólne

- rozwijanie wrażliwości moralnej. Umiejętność lepszego poznania siebie i rozwijania własnej tożsamości,
  - kształtowanie rozpoznawania wartości moralnych oraz zdolności odróżniania dobra od zła. Dokonywanie trafnej oceny moralnej podejmowanych działań w życiu osobistym, w grupie, szkole, społeczności lokalnej. Umiejętność dokonywania etycznej analizy i oceny działań i decyzji własnych i innych w świetle wartości moralnych i tworzenia hierarchii wartości.
  - podjęcie samokontroli i pracy nad sobą. Przyjmowanie odpowiedzialności za słowa i czyny.
- oraz związane z nimi treści nauczania – wymagania szczegółowe.**